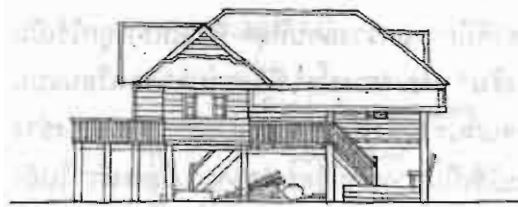

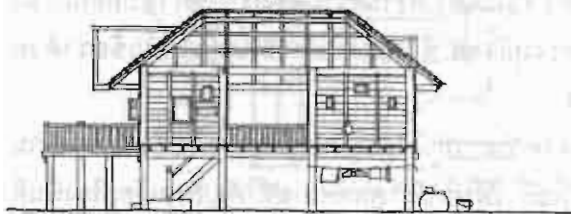
ลักษณะรูปแบบอาคาร

ลายเส้น 5.33 รูปด้านหน้าเรือน

ลายเส้น 5.34 รูปด้านข้างเรือน

ลายเส้น 5.35 รูปตัดเรือนตามขวาง

รูป 5.63 ลักษณะเรือนแบบพับคอก

รูป 5.64 "ผ้าไหล"

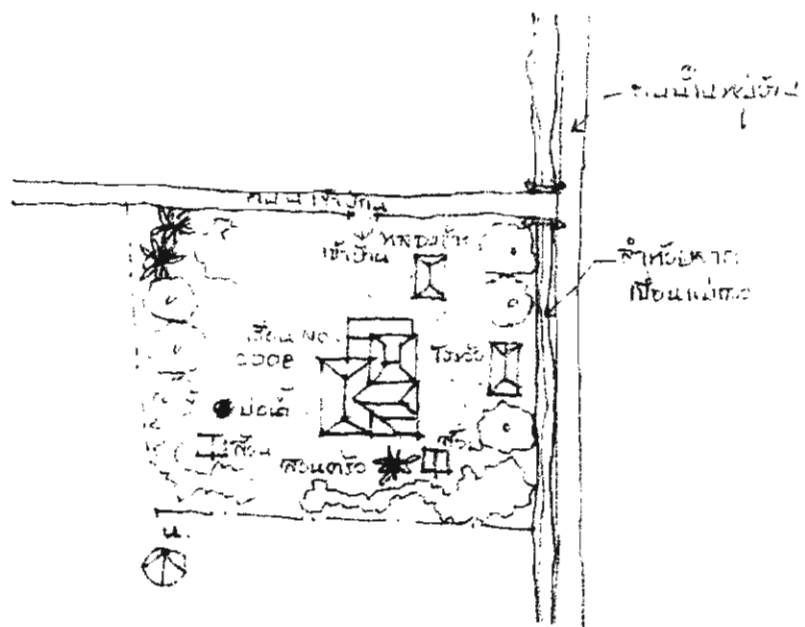
รูป 5.65 บริเวณชานหลัง สำหรับซักล้าง

ดังกล่าวแล้วว่าเรือนหลังนี้ ถูกออกแบบให้แปลกออกไปจากแบบแผนท้องถิ่นนิยมอย่างเดิม (ลายเส้น 5.33, 5.34) ด้วยการขยาย "ช่วงกลางเสากลาง" ทางด้านสกัดให้มีความกว้างกว่าปกติ จนทำให้คุณลักษณะของการใช้ "ที่ว่าง" ภายในอาคารเปลี่ยนไป ประหนึ่งคล้ายเป็นความต้องการในเชิงประโยชน์ใช้สอยเป็นตัวกำหนด หากแต่จริงๆ แล้วเมื่อพิจารณาย้อนกลับมาดูที่รูปแบบลักษณะอาคาร กลับพบประเด็นสำคัญประการหนึ่งนั่นคือ การใช้รูปลักษณะของอาคารและหลังคาในแบบอย่างใหม่ที่ไม่ใช่การทำให้เป็น "เรือนแฝด" แม้ว่าแผนผังจะมีคุณลักษณะดังกล่าวก็ตาม โดยรูปลักษณะอาคารจะให้เป็นแบบเรือน "ตั่งฉาก" หักไปมาสลับกันตลอดบนโครงสร้างของผังนั้น ด้วยการยึดเอาแนวช่วงเสาด้านริมซ้ายเป็นเกณฑ์ภายใต้หลังคาทรง "จั่วบ้านหยา" ที่หัน "หน้าจั่ว" ออกด้านหน้า แล้วจึงทำหลังคาทรง "บ้านหยา" ขวางลง ณ กึ่งกลาง "จั่วบ้านหยา" นั้น (รูป 5.63) โดยไม้ลิ่มที่จะยื่นปักกันลาดชันลงมาคลุมพื้นที่ส่วนของ "ชานหน้า" และ "บันไดทางขึ้น" ขณะเดียวกันก็ทำเป็นบ้านหยาอีกชุดหนึ่งชนเชื่อมกับ "บ้านหยาขวาง" ออกไปทางด้านหลังเพื่อคลุมพื้นที่ของ "ห้องนอน" ทางปีกขวาทั้งหมด (ลายเส้น 5.35) สำหรับพื้นที่ที่เหลือคือ "ครัวไฟ" และ "ชานแดด" (รูป 5.65) ก็ใช้วิธีการตั้งหลังคาแบบ "ทรงจั่วด้านหนึ่ง ทรงจั่วบ้านหยาอีกด้านหนึ่ง" คลุมในทางขวาง เช่นเดียวกับส่วนของ "ห้องส้วม" และ "ชานรับบันไดหลัง" ที่ใช้หลังคาแบบดังกล่าวคลุมขวางอีกชุดเช่นกัน ซึ่งแบบแผนในกลวิธีดังกล่าวต้องถือว่ามีความซับซ้อนในแง่การออกแบบที่ "เล่น" กับการใช้แบบอย่างของหลังคา ให้สามารถเชื่อมต่อและจัดวางลงบนผังอาคารลักษณะเดิมได้อย่างลงตัวพอดีอันนับเป็นการพัฒนาที่สืบเนื่องต่อมาจากแบบนิยมดั้งเดิมอีกแบบหนึ่ง

เรือนหลังที่ 8 เจ้าของ นายวันจันทร์ บุญยชัย บ้านเลขที่ 3 หมู่ 5 บ้าน
หลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุเรือน
ประมาณ 50 ปี

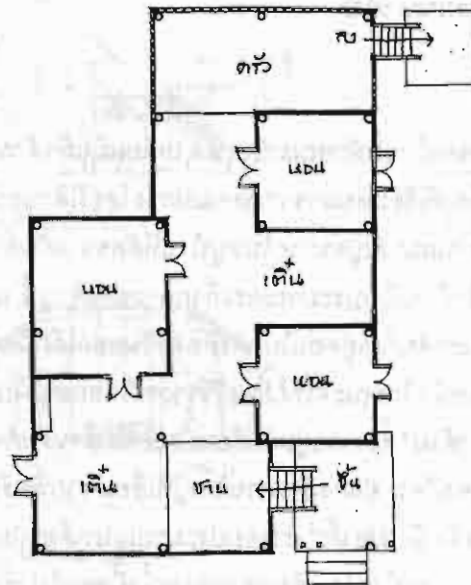
ผังบริเวณ

ขอบเขตของบ้านมีลักษณะเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า ด้านทิศตะวันออกติดกับริมลำน้ำเหมืองที่เชื่อมต่อมาจากเขื่อนแม่กวง โดยมีด้านหน้าของบ้านอยู่ทางทิศเหนือซึ่งติดกับถนนสัญจรภายในหมู่บ้านที่ตัดขวางกับลำน้ำ (ลายเส้น 5.36) ประตูทางเข้าบ้านเปิดประมาณตรงกึ่งกลางของด้านนี้ ผ่านเข้าไปเป็นลานกว้างมีตัวเรือนอาศัยตั้งอยู่ค่อนไปทางทิศตะวันออกเล็กน้อย มี “ยุ้งข้าว” ตั้งเยื้องไปทางด้านหน้า ในขณะที่โรงเลี้ยงวัววางขยับเลยออกไปเกือบชิดริมรั้วทางขวามือ โดยมี “ส้วม” ตั้งวางอยู่หลังเรือนประธาน สำหรับด้านซ้ายมือหรือด้านทิศตะวันตกของเรือน ยังคงเป็นลานใหญ่ที่เชื่อมจากพื้นที่ด้านหน้าโอบล้อมไปจนถึงด้านหลัง มี “บ่อน้ำ” วางอยู่ประมาณแนวเดียวกับเรือนประธาน ทั้งยังมี “ส้วม” อีกหลังหนึ่งสร้างเพิ่มถัดจากบ่อน้ำนี้ออกไป ทั้งนี้บริเวณโดยรอบของส่วนหลังทั้งหมดจะปลูกพืชผักสวนครัวล้อมจนจรดทั้ง 2 ด้าน

ลายเส้น 5.36 ผังบริเวณบ้านของ นายวันจันทร์ บุญยชัย

แผนผังอาคาร

ลายเส้น 5.37 แผนผังเรือน

ยังคงรักษาแบบแผนมาตรฐานที่ทำเป็นผังประหนึ่งแบบ “เรือนแฝด” คือมีด้านกว้างทำเป็น 3 ช่วงเสา ในขณะที่ด้านยาวทำเป็น 5 ช่วงเสาแต่หากสังเกตให้ดีก็จะเห็นได้ว่า เรือนหลังนี้คล้ายกับเรือนกรณีศึกษาหลังที่ 7 ซึ่งมีลักษณะพิเศษของช่วง “ฮ่อมริน” ที่กว้างขวางกว่าแบบทั่วไป โดย “ฮ่อมริน” นี้จะกว้างเกือบเท่ากับช่วงเสาหลักซ้ายขวา ซึ่งจะถูกกันเป็นห้องนอนนั่นคือช่วงเสาหลัก 2 ห้องมีขนาด 2.50 เมตร และ 3.25 เมตร ในขณะที่ “ฮ่อมริน” จะกว้างเท่าช่วงห้องเล็ก คือ 2.50 เมตรเช่นกัน (ลายเส้น 5.37) ลักษณะผังเช่นนี้ บ่งบอกถึงคุณลักษณะของการออกแบบรูปทรงหลังคาว่าน่าจะไม่ใช่อย่าง “เรือนแฝด” เช่นปกติอีกแล้ว แต่จะเป็นแบบรูปทรง “หักศอก” หรือ “พับศอก” เจกเช่นเดียวกับหลังที่ 7 นั่นเอง แม้จะตั้งอยู่คนละที่แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันมากอันบ่งบอกถึงแบบอย่างของพัฒนาการและอิทธิพลที่ส่งผ่านกันมา เพียงแต่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยก็เฉพาะการจัดวางพื้นที่ใช้สอยส่วนสำคัญซึ่งเรือนหลังนี้ยังคงเน้นตามแบบแผนดั้งเดิม คือมี “เต็นนอก” วางอยู่ทางด้านหน้าเพื่อรับตัว “ชานลด” ที่ผ่านจาก “บันได” ที่แนบข้างขึ้นมา (รูป 5.66-67) โดย “เต็น” นี้จะใช้เพียงช่วงกว้างของเรือนช่วงเสาเดียว ทำให้ดูแคบไปบ้างหากแต่ความจริงแล้วการเปิดให้มีช่องของ “เต็นกลาง” ที่แยกคั่นระหว่าง “ห้องนอน” 2 ห้องในแนวเดียวกัน ทั้งยังต่อเชื่อมไปยังด้านหลังเพื่อเข้า “ครัวไฟ” ก็น่าจะช่วยให้ “ที่ว่าง” ภายในของเรือนทั้งหมดยังคงดูมีการเคลื่อนไหวที่คล่องตัว ไม่แข็งทื่อจนรู้สึกถึงความอึดอัดเกินไป หากจะไม่มีกรปิดล้อมจนเป็นผนังทึบของสวน “เต็นนอก” ทั้งหมดนั้นเสียแล้ว

รูป 5.66 “บันได” ทางขึ้นชานหน้าเรือน

รูป 5.67 "ชาน" ที่ต่อกับบันไดทางขึ้น
ด้านหน้า แต่ทำผนังปิด

รูป 5.68 "บันได" ทางลงด้านหลัง

ลักษณะรูปแบบอาคาร

ดังกล่าวแล้วว่าเรือนหลังนี้ประสงค์จะออกแบบให้มีคุณลักษณะเป็น
อย่าง "เรือนพับศอก" ทำให้ "ฮ่อมริน" ซึ่งต้องการให้มีหน้าที่เป็นตัวเชื่อมต่อ
อย่างเดียว ไม่ต้องมีบทบาทในฐานะจุดรองรับรางน้ำฝนด้วย (รูป 5.69) จึงทำ
ให้ไม่ต้องถูกจำกัดให้มีขนาดที่แคบที่สุดอีกต่อไป แผนผังลักษณะนี้จึงปรากฏ
ให้เห็นถึงการเน้นทางเชื่อมต่อนี้ ให้ความกว้างใหญ่ที่สำคัญยิ่งขึ้นเช่นเดียว
กับเรือนหลังที่ 7

รูป 5.69 ลักษณะของเรือนแบบพับศอก

รูป 5.70 พื้นที่ทำงานใต้ถุนเรือน

รูป 5.71 ลักษณะการตั้งโครงสร้างของผนัง
ส่วนที่ยึดกับพื้น

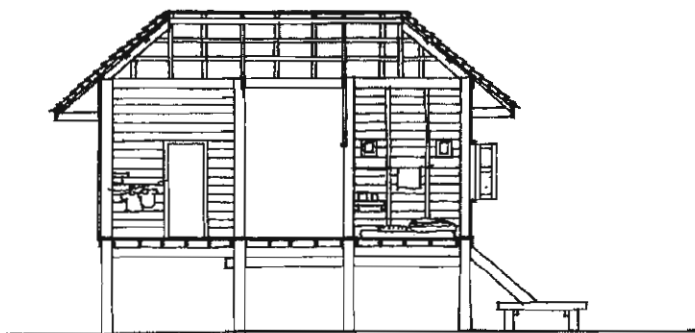
อย่างไรก็ตามเรือนหลังนี้แม้จะมีอายุการสร้างที่เก่าน้อยกว่า แต่ทว่ากลับออกแบบที่ไม่เพียงเรียบง่ายขึ้น หากแต่ยังสื่อให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่ใกล้ชิดกับแบบอย่างดั้งเดิมอีกด้วย นั่นคือการใช้ลักษณะของรูปทรงหลังคาที่เป็นการผสมผสานกันระหว่าง “แบบใหม่” และ “แบบเก่า” (ลายเส้น 5.38, 5.39) โดยในขณะที่ “แบบใหม่” ถูกใช้บน “ผนัง” ที่ถูกคลี่คลายขึ้นดังกล่าวมาแล้ว ตัว “แบบเก่า” เองก็ยังมีได้ถูกละเลยทิ้งเสีย เพราะยังคงถูกนำมาประกอบเข้ากับ “แบบใหม่” ด้วยการประกอบให้เกิดเป็นแบบ “เรือนแฝด” ขึ้นกับตัว “ทับศอก” นั้น (ลายเส้น 5.40) ซึ่งแม้ว่าจะใช้รูปลักษณะคนละอย่างกันก็ตาม คือ “แบบใหม่” ที่เป็นชุด “เรือนทับศอก” จะใช้รูปทรงหลังคาอย่าง “ปั้นหยา” ทั้ง 2 หลัง ในขณะที่ส่วนประกอบให้เกิด “เรือนแฝด” ด้านหลังกลับใช้รูปทรงหลังคาแบบ “จั่วปั้นหยา” แทน แต่ทว่าด้วยเหตุเพราะไม่ได้เป็นการวางลงบนตำแหน่งที่ตรงตามคุณสมบัติเดิม คือเป็น “เรือนขวาง” ซึ่งคลุมลงบนส่วนของ “ครัวไฟ” ดังที่เคยเป็นมา แต่กลับเป็นคลุมพื้นที่ “ห้องนอน” แทน ย่อมทำให้คุณสมบัติของแบบแผนในการออกแบบ “หลังคา” ที่เคยสัมพันธ์กับ “พื้นที่ใช้สอย” ส่วนล่าง จนสามารถคาดเดาตำแหน่งของ “พื้นที่ใช้สอย” ส่วนต่างๆ ได้เพียงจากการมองเห็น “ตำแหน่ง” และลักษณะของ “รูปทรงหลังคา” เท่านั้นต้องเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งนับเป็นการพัฒนาที่ทำให้สูญเสียคุณลักษณะอันโดดเด่นที่สำคัญไป

ลายเส้น 5.38 รูปด้านหน้าเรือน

ลายเส้น 5.39 รูปด้านข้างเรือน

ลายเส้น 5.40 รูปตัดเรือนตามขวาง

รูป 5.72 ลักษณะ "ยั้งข้าว" แบบดั้งเดิม

รูป 5.73 "ต้อมอาบนํ้า" ที่ก่อด้วยอิฐเป็นผนังระดับเหนือสายตา

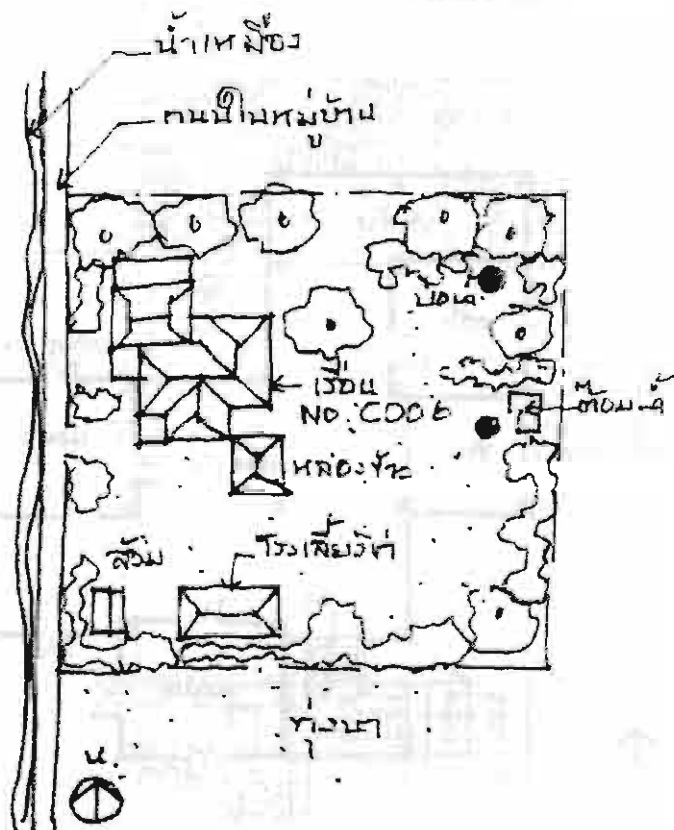

รูป 5.74 ภาพมุมสูงเห็นลักษณะการปิดล้อมของ "ต้อมอาบนํ้า"

เรือนหลังที่ 9 เจ้าของ นางกองแสง บัวหนา บ้านเลขที่ 101 หมู่ 4 บ้านหลวงเหนือ อำเภอค้อยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ อายุเรือนประมาณ 51 ปี

ผังบริเวณ

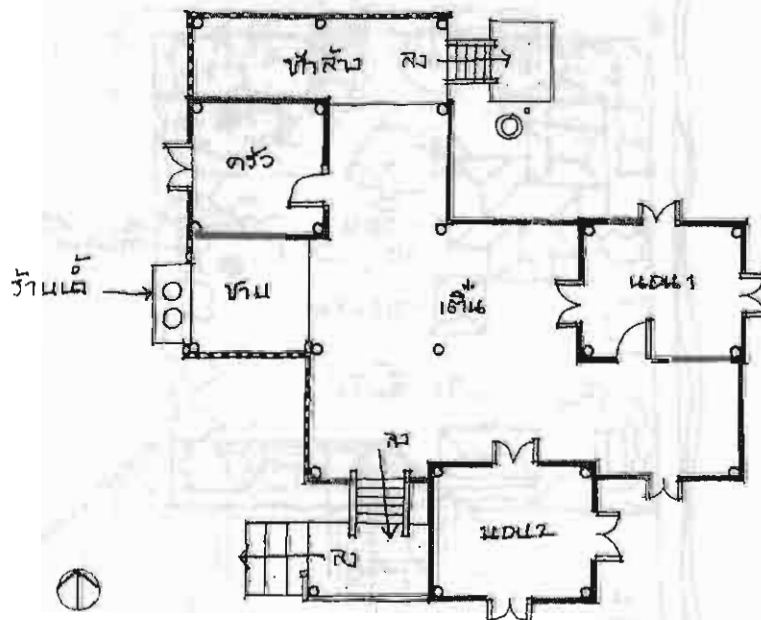
ผังบริเวณเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านทิศตะวันตกมีลำน้ำเหมืองของหมู่บ้านไหลผ่านซึ่งแนบนานไปกับทางเดินเท้า แนวรั้วด้านนี้ทำทางเข้าบ้านประมาณเกือบกึ่งกลางกลุ่ม "เรือนพักอาศัย" วางค่อนข้างจะชิดกับประตูทางเข้าเอียงร่นไปยังมุมบนของทิศเหนือ เพื่อหันหน้าเรือนลงมาทางทิศใต้ (ลายเส้น 5.41) ถัดเข้ามาเป็นเรือน "ยั้งข้าว" ซึ่งวางอยู่แทบชิดตัวเรือนอาศัย (รูป 5.72) ในขณะที่ริมรั้วทางด้านทิศใต้มี "โรงเลี้ยงไก่" และ "ส้วม" วางเรียงตามกันไป ส่วน "บ่อนํ้า" ของครอบครัวนี้มีขุดขึ้น 2 แห่ง เฉพาะแต่บ่อที่อยู่ด้านหลังตรงกับเรือนนอนเท่านั้นที่สร้าง "ต้อมอาบนํ้า" ประกอบข้างบ่อ (รูป 5.73, 5.74) องค์ประกอบทั้งหมดนี้เชื่อมต่อถึงกันด้วย "ช่องกว้าง" โดยมีแนวของต้นไม้ใหญ่ปลูกล้อมโดยรอบทั้งบริเวณ

ลายเส้น 5.41 ผังบริเวณบ้านของ นางกองแสง บัวหนา

แผนผังอาคาร

เป็นเรือนที่ตั้งใจจะสร้างแบบกลุ่มเรือน "พับศอก" ดังนั้นแผนผังเรือนจึงถูกออกแบบให้เน้นในทางกว้างมากกว่าในทางลึก โดยเรือนประธานทำเป็นแบบ 3 ห้องเสา กว้างห้องละประมาณ 3.00 เมตร (ลายเส้น 5.42) ซึ่งเพราะด้วยธรรมชาติของการสร้างเรือนรูปแบบเช่นนี้ "ฮ่อมริน" จึงไม่มีความจำเป็นต้องมี และการเชื่อมต่อกับส่วนหลังอันได้แก่ "ครัว" นั้นก็สามารถเลือกจากห้องเสาใดเสาหนึ่งก็ได้ เช่นเดียวกับเรือนหลังที่กำหนด "ห้องนอน" ไว้เพียงห้องเดียวในทางลึกของเรือน ขณะเดียวกันก็กันเป็น "ห้องนอน" อีกห้องไว้ตรงส่วนต่อของเรือนด้านหน้าตรงข้างทางขึ้นของ "บันได" เพื่อต้องการเปิดเป็น "เดิน" ให้มีขนาดกว้างภายใน ซึ่งนับว่าเป็นความแยบยลของการออกแบบที่ "เดิน" โดยปกติจะมีคุณลักษณะในการวางตำแหน่งในทางกว้างของด้านหน้าอาคาร แต่เรือนหลังนี้กลับใช้วิธีหลัก "เดิน" ให้ถอยร่นไปในทางลึกแทน ซึ่งก็ทำให้เรือนได้ที่ว่างขนาดใหญ่อยู่ ณ ตรงใจกลางเรือน โดยมีองค์ประกอบต่างๆ ที่ต้องการการปิดล้อม ล้อมประกอบโดยรอบ และ "เดิน" นี้ยังต่อไปเชื่อมกับที่ว่างส่วนหลังของอาคาร (รูป 5.78) ซึ่งเป็น "ครัว" และ "ซ่านซักล้าง" ทำให้สัมฤทธิผลของการออกแบบ "ที่ว่าง" ของเรือนหลังนี้ รับรู้ได้ถึงความโล่งและไหลเลื่อนอย่างน่าสนใจ

ลายเส้น 5.42 แผนผังเรือน

รูป 5.75 พื้นที่โล่งใต้ถุนเรือน

รูป 5.76 ช่วงห่างของเสาเรือน เทียบสัดส่วนกับคน

รูป 5.77 "บันได" ทางขึ้นลงหลังเรือน

รูป 5.78 ลักษณะของ "ซ่านหลัง" ที่เปิดโล่ง และตีพื้นเว้นร่องสำหรับการซักล้าง

รูป 5.79 ลักษณะการใช้รูปแบบหลังคาที่ต่างกันมารวมกัน

รูป 5.80 "ชานบันได" ส่วนหน้าของเรือน

รูป 5.81 ลักษณะการตีระแนงไม้เป็นรูปโค้งเป็นแบบอย่างนอกพื้นที่ซึ่งแพร่เข้ามา

ลักษณะรูปแบบอาคาร

มองโดยผิวเผินแล้ว เรือนหลังนี้แทบจะไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงแบบอย่างลักษณะของเรือนตามแบบล้านนาที่คุ้นเคยกัน ทั้งนี้ไม่เพียงเพราะวิธีการวางแผนผังเรือนซึ่งเลี่ยงการทำแบบอย่าง "เรือนแฝด" (ลายเส้น 5.43, 5.44) ดังที่นิยมกัน หากแต่ยังถูกคลี่คลายรูปลักษณะของอาคาร โดยเฉพาะ "รูปทรงหลังคา" ที่เน้นไปใช้หลังคาทรง "บันทายา" ด้วยแล้ว (รูป 5.79) ก็ยังทำให้ดูเหมือนห่างไกลออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมมากขึ้นไปอีก ยังไม่รวมถึงการใช้องค์ประกอบตกแต่งต่างๆ อาทิ การทำเป็น "ซุ้มโค้ง" เหนือ "บันได" ทางขึ้น (รูป 5.80, 5.81) ที่ตีเป็นแผงด้วยไม้ระแนงเป็นซี่ๆ หรือการทำ "พนักระเบียง" ให้เป็นแบบพนักโปร่ง โดยการใช้ระแนงไม้มาประกอบเป็นแบบแผงสำเร็จรูปด้วยจังหวะและลักษณะของโครงลายแบบงานสมัยใหม่ อีกทั้งการยึดส่วนของผนังเรือนให้ยึดสูงขึ้นกว่าแบบอย่างเดิมต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น ล้วนแต่ทำให้กลิ่นอายของเรือนแบบประเพณีนิยมถดถอยลงทั้งสิ้น แม้ว่าโดยองค์รวมจะยังคงเค้าซึ่งแบบอย่างของเรือนไม้ที่ทำได้ดูสูงก็ตาม

ลายเส้น 5.43 รูปด้านหน้าเรือน

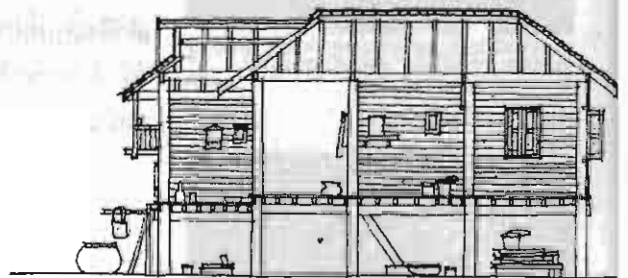

ลายเส้น 5.44 รูปด้านข้างเรือน

อย่างไรก็ตามด้วยเพราะธรรมชาติของจิตได้ลำนึกในคุณประโยชน์ของแบบแผนการเป็นอยู่อย่างเก่า ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเป็น “เต็น” โลงกว้าง อยู่กลางเรือนหรือการทำให้เป็นพนังกึ่งที่บั้นขอบของ “เต็น” ในบางช่วงรวมไปถึงแบบแผนนิยมในการทำให้เป็น “ร้านน้ำ” สำหรับตั้งหม้อดินเผาใส่น้ำเย็นไว้ดื่มแก้กระหาย ตลอดจนการวางตำแหน่งที่ตั้งของ “ครัวไฟ” และ “ชานซักล้าง” ให้ไปหย่อยท้ายอยู่ทางด้านหลังเรือนเหล่านี้ (รูป 5.82) ก็ยังนับว่าเป็นคุณลักษณะของสวนดีที่ยังสามารถสื่อให้รับรู้และสัมผัสได้ถึงจิตวิญญาณในเชิงวัฒนธรรมของมูมมอ และการดำเนินชีวิตตลอดจนโลกทัศน์แห่งวิถีเดิมได้อยู่บ้างแม้จะไม่มากนักก็ตาม

รูป 5.82 ส่วนของ “ครัวไฟ” กับชานด้านหลัง

ลายเส้น 5.45 รูปตัดเรือนตามยาว

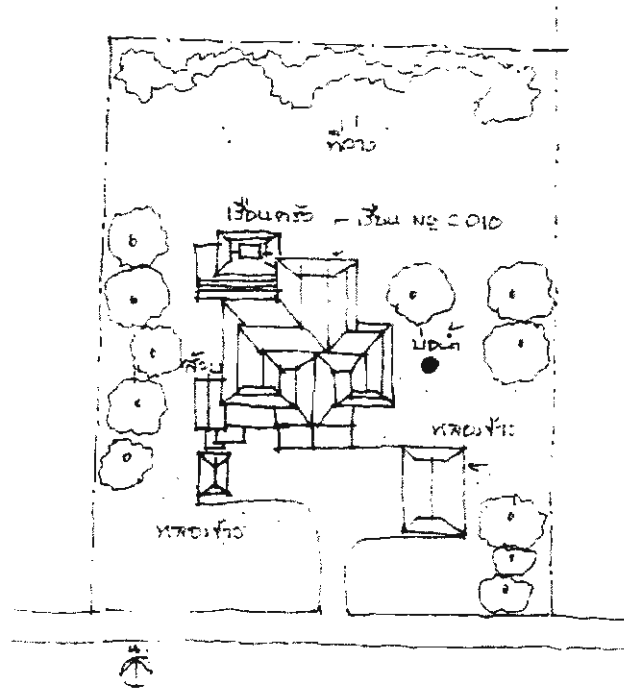
เรือนหลังที่ 10 เจ้าของ นายอินแก้ว กันจันะ บ้านเลขที่ 31 หมู่ 4 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ อายุเรือนประมาณ 76 ปี

ผังบริเวณ

คงด้วยเพราะเจ้าของบ้านเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี จึงทำให้เห็นได้ถึงขนาดของพื้นที่ดินที่ค่อนข้างเป็นผืนกว้างใหญ่ เช่นเดียวกับอาคารพักอาศัยซึ่งถูกออกแบบเป็นหมู่เรือนที่มีขนาดชุดใหญ่ โดยเรือนกลุ่มนี้วางอยู่ประมาณกึ่งกลางของพื้นที่ หันหน้าเรือนไปทางหน้าบ้านซึ่งอยู่ทางทิศใต้ มี “ยั้งข้าว” ขนาดเชิงวางอยู่ทางด้านหน้าเรือน (รูป 5.83) แต่เอียงไปทางทิศตะวันออกหลัง “ยั้งข้าว” ชุด “บ่อน้ำ” ไว้ข้างตัวเรือนใหญ่ พื้นที่ด้านหน้านี้มี “ช่อ” ขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นตัวกระจายการไหลของน้ำไปยังจุดต่างๆ เช่นเดียวกับบริเวณพื้นที่ด้านหลังซึ่งทำเป็นลานกว้าง มีต้นไม้ปลูกชิดแนวรั้วโอบล้อมลานกว้างนี้ (ลายเส้น 5.46)

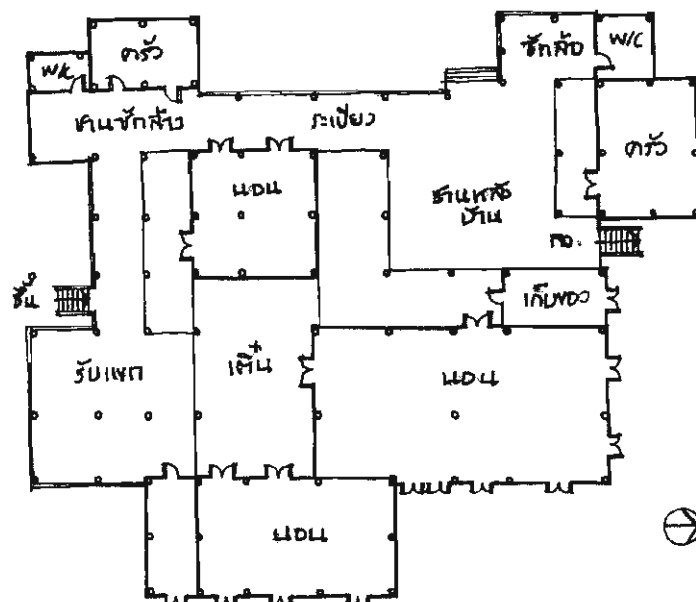

รูป 5.83 “ยั้งข้าว” ขนาดเชิงบริเวณด้านหน้า บ่งบอกถึงการมีฐานะของเจ้าของเรือน

ลายเส้น 5.46 ผังบริเวณบ้านของนายอินแก้ว กันจันะ

แผนผังอาคาร

ลายเส้น 5.47 แผนผังเรือน

เรือนหลังนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่โตที่สุดก็ได้ เพราะหากนับรวมพื้นที่ใช้สอยแล้ว จะมีประมาณเกือบ 300 ตารางเมตรเลยทีเดียว (ลายเส้น 5.47) อีกทั้งไม่เพียงมีขนาดพื้นที่ที่กว้างขวางใหญ่โตแล้วเท่านั้น หากแต่ยังมีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่มากมายและซับซ้อนเป็นที่สุดอีกด้วย จนแทบจะไม่สามารถอธิบายถึงแนวคิดและลักษณะของการออกแบบในเบื้องต้นได้ อย่างไรก็ตามในการพิจารณาโครงหลักของแผนผังอาคารหลังนี้ จึงต้องพิจารณาวิเคราะห์โดยอาศัยองค์ประกอบสำคัญที่สุดเป็นหลักใหญ่ในการอธิบาย ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวก็คือกลุ่มห้องนอนที่มี “ห้องนอนใหญ่” เป็นหัวใจสำคัญ จากแผนผังของเรือนจะเห็นได้ว่าประกอบด้วย “ห้องนอน” หลักจำนวน 3 ห้อง วางล้อมพื้นที่โล่งที่เป็น “เดิน” ไว้ตรงกลาง โดยตัว “ห้องนอนใหญ่” นั้นวางอยู่ตอนท้ายสุดของเรือน หน้า “เดิน” ลดระดับทำเป็น “ชานหน้า” กว้างใหญ่ (รูป 5.84-86) ซึ่งปัจจุบันเจ้าของเรือนจัดแบ่งให้เป็นส่วน “รับแขก” ขณะเดียวกันก็เชื่อมเป็นทางเดินต่อไปยังส่วน “ครัว” ทางด้านซ้ายสุดของเรือน (รูป 5.87) ทั้งนี้และทั้งนั้นหากพิจารณาถึงตำแหน่งและหน้าที่ของประโยชน์ใช้สอยดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็อาจนับได้ว่าทั้งองค์ประกอบของผังและการจัดวางแล้วแต่คงไว้ซึ่งคุณลักษณะของแบบแผนอย่างเรือนไทเขินทั่วไปนั่นเอง หากแต่ด้วยเพราะเรือนหลังนี้มีการขยายเนื้อที่ใช้สอยเพิ่มเติมอันได้แก่พื้นที่ส่วน “ครัวใหญ่” ทางด้านหลังสุดของกลุ่มเรือน ทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ว่างของ “ชานหลังบ้าน” และทางเดินเชื่อมต่อที่เจ้าของเรือนพยายามที่จะ “เปิด” ให้ทะลุถึงกันได้ทั้งหมดแทบทุกส่วน (รูป 5.88, 5.89) อันมีผลให้แผนผังของเรือนทั้งหมดโดยรวมมีขนาดกว้างใหญ่มากกว่าปกติของเรือนทั่วไป ดังจะเห็นได้จากขนาดของความกว้างรวมทั้งหมด ซึ่งประมาณกว่า 18.00-19.00 เมตร และด้านลึกหรือด้านยาวโดยประมาณกว่า 17.00 เมตร

รูป 5.86 ลักษณะของการแยกระดับระหว่าง “เดิน” กับ “ชานหน้า”

รูป 5.84 “ร้านน้ำ” บริเวณชานเหนือบันไดทางขึ้น

รูป 5.85 ส่วนของ “เดิน” ที่เปิดโล่งรับชานหน้า

รูป 5.87 “ที่ว่าง” ที่เชื่อมและไหลผ่านไปยังส่วนหลังของเรือน

รูป 5.88 "ระเบียบ" กับชานด้านหลังที่เชื่อมกับ "เรือนครัว"

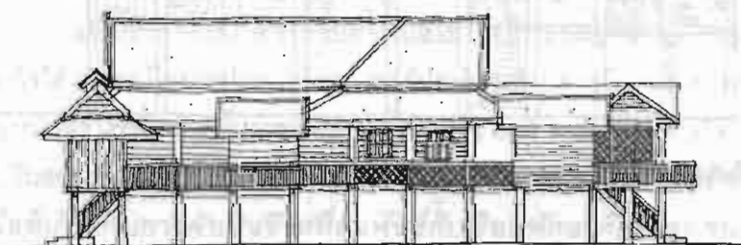
รูป 5.89 "ชาน" หลังเรือนครัวกับการ "นั่งชม"

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเรือนจะมีขนาดที่กว้างใหญ่กว่าแบบปกติ หากแต่เพราะด้วยวิธีการจัดวางพื้นที่ของประโยชน์ใช้สอย ตลอดจนการใช้ "ที่ว่าง" ขนาดมื้อมาเป็นตัวประสานภายใต้วิธีการลดทอนพื้นที่และการลำดับการเข้าถึงอย่างมีชั้นเชิง อาทิ การเชื่อมพื้นที่โล่งแต่ละส่วนให้ทะลุถึงกัน โดยเฉพาะการสร้างแนวเสาที่มีหลังคาชักรคลุมและลดพื้นที่ทำนองอย่าง "ระเบียบ" ทางส่วนด้านหน้าของ "ห้องนอน" ทุกห้องและห้องครัว ซึ่งไม่เพียงช่วยทำให้ขนาดของพื้นที่โล่งว่างในแต่ละส่วนนั้นไม่ดูว่างเปล่าจนเกินไป หากแต่ยังทำให้เกิด "มิติ" ของการลำดับในการเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ เป็นไปอย่างมีขั้นตอนและมีนัยยะของความสำคัญของพื้นที่แต่ละส่วนที่มีความหมายยิ่ง

ลักษณะและรูปแบบอาคาร

ลายเส้น 5.48 รูปด้านหน้าเรือน

ลายเส้น 5.49 รูปด้านข้างเรือน

คงไม่เพียงเฉพาะแต่แผนผังอาคารของเรือนหลังนี้เท่านั้น ที่เต็มไปด้วยเทคนิคการออกแบบที่ซับซ้อน แม้แต่ในทางรูปลักษณะอาคารเองก็นับได้ว่าเปี่ยมด้วยคุณลักษณะของการสร้างสรรค์ที่มากด้วยชั้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการออกแบบในเชิงปลีกย่อยหรือในเชิงภาพรวม ดังจะเห็นได้จากการออกแบบหลังคาด้วยการวางชุดของรูปทรงแบบ “จั่วมะนิลา” (รูป 5.90) ในลักษณะของ “เรือนคู่” วางคลุมลงบน “เรือนนอนเล็ก” 2 ห้องขนานไปตามด้านยาวของเรือน โดยมี “เรือนขวาง” อีกชุดวางเชื่อมทางส่วนท้ายของเรือนทำให้หลังคาเรือนมีแผนผังเป็นรูปตัว U ทั้งนี้ในส่วนที่วางช่วงกลางระหว่างเรือนทั้ง 2 อาศัยการตั้งปีกชายคาให้ยื่นยาวออกมาอีกชั้นหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ตั้งโครงจั่วชุดเล็กอีกชุดหนึ่งเชื่อมต่อระหว่างปีกชายคาทั้ง 2 นั้น เพื่อให้สามารถคลุมพื้นที่ข้างใต้ได้ครอบคลุมทั้งหมด เช่นเดียวกับด้านหลังที่ทำหลังคาแบบ “จั่วมะนิลา” ชุดใหญ่อีกหลังหนึ่ง (ลายเส้น 5.48, 5.49) ล้ำรับใช้คลุมพื้นที่ส่วน “ห้องนอนใหญ่” นั้น โดยให้สันหลังคาวิ่งเข้ามาเชื่อมต่อกับ “เรือนขวาง” นั้น อันมีผลให้ชุดหลังคาทั้งหมดสามารถเชื่อมต่อถึงกันและรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวได้ เช่นเดียวกันกับพื้นที่ของ “ชานลด” ส่วนหน้าซึ่งเป็นพื้นที่ในรูปทางยาวการเชื่อมต่อกับโครงสร้างชุดใหญ่ถูกแก้ไขด้วยการทำเป็นหลังคาจั่วคลุมยาวโดยตลอด ทั้งเชื่อมต่อกับปีกนกของชุดใหญ่รวมนั้น ความน่าสนใจของการออกแบบส่วนนี้ก็คือ การกตหลังคาของจั่วชุดนี้ให้มีระดับความสูงที่ต่ำกว่าชุดใหญ่เพื่อต้องการให้ชุดใหญ่ประธานเหมือนถูกยกลอยขึ้นจากด้านหลัง (ลายเส้น 5.50) พร้อมๆ กันนั้นเพื่อไม่ให้แนวของฝืนหลังคาของจั่วหน้าชุดเล็กนี้ดูเป็นแถวยาวเกินไป การใช้ “จั่วลอย” เพื่อนำมาหยุดความยาวดังกล่าวจึงถูกใช้กับส่วนของหลังคาช่วงเหนือพื้นที่รับแขกนั้น ซึ่งนั่นไม่เพียงทำให้หลังคาชุดหน้านี้ดูแล้วเรียบกระด้าง หากแต่การมีจั่วอีกชุดหนึ่งในระดับที่ต่ำลงมานี้ยังทำให้เกิดมิติของการสร้างสมมาตรแบบไม่สมดุลของการออกแบบหลังคาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

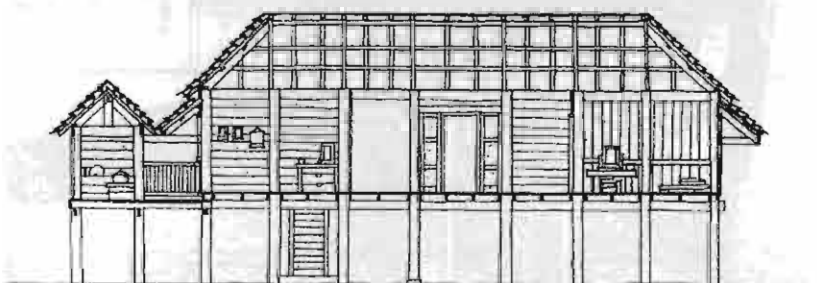
รูป 5.90 รูปลักษณะของเรือนทางด้านหน้า

รูป 5.91 "ตะเภาวาง"

รูป 5.92 ลักษณะการวางเสาคาน "หิน" ตามลักษณะเดิมของ "เรือนไทเขิน"

ลายเส้น 5.50 รูปตัดเรือนตามขวาง

รูปแบบลักษณะหลังคาอันซับซ้อนดังกล่าวนี้ ยังไม่นับรวมถึงชุดย่อยที่ถูกออกแบบให้เป็นหลังคาหน่วยเล็กๆ ที่ถูกนำมาประกอบรวมกับชุดใหญ่ทั้งชุด ที่นอกจากจะยังประโยชน์ในแง่หน้าที่ที่พึงจะต้องมีแล้ว ยังเป็นเสมือนตัวช่วยเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์เส้นสายของระนาบหลังคาซึ่งน้อยนักจะได้พบเห็นในงานระดับพื้นถิ่นเช่นนี้

ภาพโดยรวมของเรือนไทเขิน เมืองเชียงใหม่

แผนผังเรือน

จากการนิศึกษาทำให้มองเห็นถึงลักษณะทางกายภาพของการออกแบบนับตั้งแต่การวางผังบริเวณ ซึ่งมีคุณลักษณะของการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ว่างที่ไม่ต่างกันมากนัก โดยจะเห็นได้ชัดประการหนึ่งคือ ตัวเรือนอาศัยหากเป็นอย่างครอบครัวเดียวก็มักวางตัวเรือนให้อยู่ประมาณบริเวณกึ่งกลางพื้นที่ แต่หากเป็นชนิด “รวมญาติ” ก็มักวางให้ค่อนไปทางด้านริมรั้วด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อเปิดให้มีที่ว่างตอนกลางหรือ “ช่วง” ที่โล่งกว้างสำหรับใช้เป็นตัวกระจายการเข้าถึงยังเรือนของแต่ละหน่วย โดยที่ “ช่วง” นั้นนอกจากใช้เป็นตัวเชื่อมหลักแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ “ส่วนกลาง” สำหรับใช้ทำประโยชน์ต่างๆ อาทิ เป็นลานตากข้าว หรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอื่นๆ อีกด้วย อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งสำหรับชาวไทเขินที่เชียงใหม่ก็คือ “ช่วง” มักจะอยู่บริเวณส่วนข้างหรือส่วนหลังของเรือน แทนที่จะอยู่ทางด้านหน้าเหมือนชาวไทกลุ่มอื่นๆ ในล้านนา ทำให้ “เรือนประธาน” นั้นมักจะตั้งร่นขึ้นไปจนใกล้กับประตูทางเข้าของบ้าน นอกจากนี้ในการวางผังเรือนยังนิยมวางให้หันด้านหน้าเรือนไปในแนวแกนทิศเหนือ-ใต้อีกด้วย ทั้งๆ ที่บางบ้านแม้มีข้อจำกัดในเรื่องถนนทางเข้าบ้านนั้น จะอยู่ชิดทางด้านทิศตะวันออกหรือตะวันตกก็ตาม ก็มักเชื่อมให้เกิดเป็น “ซอย” เล็กๆ เพื่อจักได้ใช้ในทางเข้าบ้านหลักอยู่ทางด้านทิศเหนือหรือใต้ดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อหมายให้ตัวเรือนวางยาวขนานเป็นฉากรับกับความอบอุ่นของแสงแดดอย่างเต็มที่ในฤดูหนาวนั่นเอง

สำหรับองค์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญของผังอันได้แก่ “บ่อน้ำ” และ “ยุ้งข้าว” หรือ “เฮียข้าว” นั้น (รูป 5.93) ในส่วนของ “เฮียข้าว” การวางตำแหน่งของที่ตั้งหากดูจากกรณีศึกษาก็จะเห็นว่าค่อนข้างมีตำแหน่งที่ตั้งที่ไม่เฉพาะเจาะจง โดยบ้างก็อยู่ทางทิศเหนือ บ้างอยู่ทางทิศตะวันตก บ้างอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และบ้างอยู่ทางทิศตะวันออก ทำให้ดูเหมือนไม่มีแบบแผนตายตัว แต่หากพิจารณาจากข้อกำหนดใน “คติความเชื่อ” แล้วอาจพอเข้าใจได้ว่า คงเนื่องเพราะการจัดวางองค์ประกอบดังกล่าวนี้เป็นไปตามเวลาของการสร้างที่สัมพันธ์กับการกำเนิดบุตรของตน อาทิ คนหัวปีให้ทำไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ฯลฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ว่าด้วย “คติความเชื่อที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับเรือนพักอาศัย” และเช่นเดียว

รูป 5.93 “ยุ้งข้าว” หรือ “เฮียข้าว”

กับ “บ่อน้ำ” ซึ่งจากกรณีศึกษาก็พบว่าทิศทางที่ตั้งดูจะมีความหลากหลาย ไม่คงที่ บ้างก็อยู่ทางทิศตะวันตก หรือตะวันตกเฉียงใต้ หรือตะวันออก หรือ ตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นไปตามแบบแผนของ “คติความเชื่อ” เชกเช่นเดียวกัน หากแต่เมื่อพิจารณาจากคติดังกล่าว กลับพบว่าในทาง คตินิยมของ “ชาวล้านนา” นั้น กำหนดทิศที่ตั้งของ “บ่อน้ำ” ไว้เป็นการเฉพาะ ค่อนข้างชัดเจนอยู่ 3 ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เท่านั้น ซึ่งนั่นอาจแสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับทิศดังกล่าว สำหรับ “ชาวไทเขิน” แล้วไม่มีข้อห้ามหรือข้อกำหนดเอาไว้แต่อย่างใด ดังจะเห็นได้เชก เช่นเดียวกับชาวไทเขินที่เชียงใหม่ ที่การขุด “บ่อน้ำ” ไว้ในบ้านจะต้องอยู่ใน ตำแหน่งใดก็ได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าตำแหน่งที่ขุดบ่อนั้นจะพบกับ “ตาน้ำ” หรือไม่ (รูป 5.94) ดังจะเห็นได้จากบ้านบางหลัง ซึ่งมีการขุด “บ่อน้ำ” ขึ้นใช้ ถึง 2 จุด ในระยะหรือตำแหน่งที่ไม่ได้ห่างไกลกันนักเนื่องเพราะจุดแรกได้ ปริมาณน้ำไม่มากเท่าที่ควรนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่ง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการวางผังของ “เฮียข้าว” กับ “บ่อน้ำ” ของชาว ไทเขินที่เชียงใหม่ก็คือ องค์ประกอบทั้ง 2 ดังกล่าว มักวางอยู่ใกล้ๆ กัน อีกทั้งยังวางไว้ไม่ห่างจากตัวเรือนพักอาศัยด้านในด้านหนึ่งเสมออีกด้วย

นอกจากนี้วิถีเกี่ยวกับการใช้น้ำของไทเขินในเชียงใหม่ยังมีความ คล้ายคลึงกันกับที่เชียงใหม่อีกประการหนึ่งด้วย นั่นคือการเลือกที่ตั้งบ้านเรือน ให้อยู่ชิดกับทาง “ลำน้ำเหมือง” ที่ไหลผ่านเข้ามายังหมู่บ้าน เพื่อตักน้ำเข้ามา สูการใช้งานสำหรับแต่ละครัวเรือนเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการนำมา ใช้ในการรดน้ำพืชผักสวนครัวและสวนผลไม้ ซึ่งนิยมกันพื้นที่ส่วนหลังของเขต บ้านไว้เพื่อกิจกรรมนี้

ในส่วนของแผนผังเรือนอาศัยนั้น เรือนไทเขินที่เชียงใหม่มีแบบแผน ลักษณะในการวางผังที่กล่าวได้ว่าเหมือนหรือคล้ายคลึงกับเรือนไทยในกลุ่ม ล้านนานั้นเอง นั่นคือส่วนใหญ่นิยมทำเป็นผังเรือนแบบหน้ากว้าง 3 ช่วงเสา ขนาดแต่ละช่วงขึ้นอยู่กับกรอบแบบที่สัมพันธ์กับส่วนของหลังคา กล่าวคือ หากทำเรือนให้เป็นอย่าง “เรือนแฝด” (รูป 5.95) ก็มักทำช่วงกลางเรือนให้ แคบที่สุดโดยมีความกว้างประมาณ 2.00 เมตร เพื่อทำเป็น “ฮ่อมริน” ขณะที่ช่วงกว้างของเสาที่หน้าจะกว้างประมาณช่วงละ 3.00-3.50 เมตร เพื่อทำเป็นส่วนของ “เติน” แต่หากอาคารถูกออกแบบหลังคาเป็นอย่าง “เรือน พับศอก” (รูป 5.96) ช่วงเสากลางนี้ก็จะถูกขยายให้กว้างเป็นประมาณ 3.00 เมตรแทน เพื่อให้พื้นที่ส่วนนี้กลายเป็น “เติน” ในขณะที่ช่วงเสาข้างด้านในด้าน หนึ่งจะลดลงเหลือเพียงประมาณ 2.50-2.75 เมตร เพื่อกันเป็น “ห้องนอน” (รูป 5.97, 5.98) โดยในส่วนยาวของเรือนนั้นจะผันแปรไปตามความซับซ้อนของการ ออกแบบ “หลังคา” หากแต่ลักษณะของอาคารทั้ง 2 แบบต่างก็มีความเหมือน กันอยู่ประการหนึ่ง ก็คือพื้นที่ส่วนหลังของแผนผังมักถูกกำหนดให้เป็นส่วนของ “ครัวไฟ” และ “ซานซักล้าง” เช่นเดียวกับส่วนด้านหน้าของเรือนที่ถูกจัดให้เป็น

รูป 5.94 “บ่อน้ำ” กับลานโดยรอบ

รูป 5.95 เรือนแบบเรือนแฝด

รูป 5.96 เรือนแบบพับศอก

รูป 5.97 “เต็น” โครงเพื่อการรองรับกิจกรรมนาปรการ

รูป 5.98 “ซ่อมริน” ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมพื้นที่ส่วนหน้าของเรือนกับส่วนหลัง

รูป 5.99 “บันได” ทางขึ้นเรือนแบบตั้งจากกับชาน

ส่วนของ “ชานหน้า” และ “บันไดทางขึ้น” ซึ่งลักษณะของแผนผังเช่นนี้ดูไปก็เหมือนแผนผังของเรือนล้านนาทั่วไป ที่ด้านหน้าของเรือนจะทำ “บันได” ขึ้นแนบกับผนังขึ้นไปยังส่วนของ “ชาน” ที่เชื่อมต่อเข้าไปยัง “เต็น” อีกทีหนึ่ง ก่อนจะแบ่งกันพื้นที่หลัง “เต็น” ในตอนท้ายเรือน หากแต่ “เรือนไทเขิน” กลุ่มนี้โดยเฉพาะกับกลุ่มแบบ “เรือนแฝด” บางหลังกลับมีวิธีการวางตำแหน่ง “บันได” ที่แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือจะวาง “บันได” แบบตั้งจากกับ “ชาน” ด้านหน้าตรงขึ้นไปเลย (รูป 5.99) ซึ่งแบบแผนลักษณะเช่นนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นแบบอย่างอันเฉพาะประการหนึ่งที่แตกต่างจากทั่วไป และที่สำคัญแบบแผนดังกล่าวนี้ยังไปสอดคล้องกับวิธีการวาง “แม่บันได” ในลักษณะเดียวกันกับของชาวไทเขินที่เชียงตุงอีกด้วย

ความจริงแล้วความสำคัญของการใช้พื้นที่บนเรือน น่าจะเป็นส่วนของ “เต็น” เพราะเป็นพื้นที่ใช้สอยอันอเนกประสงค์อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการใช้ต้อนรับแขกที่มายเยี่ยมเยือนหรือใช้เป็นที่นั่งพักผ่อน ทำงานบ้าน ทำงานบุญ งานศพ หรือเป็นที่หลบนอนของบุตรชาย หรือที่พักแรมของแขกเหวี่ยง ฯลฯ ซึ่งการตอบสนองในการใช้สอยอันมากมายดังกล่าว ทำให้ “เต็น” ต้องกลายเป็นพื้นที่อันสำคัญที่จะต้องปล่อยให้ “ว่าง” อยู่เสมอ และจะต้องทำให้มีเนื้อที่อันสมบูรณ์ กว้างขวาง ด้วยการตั้งอยู่บริเวณที่รับต่อจาก “ชาน” ด้านหน้าเท่านั้น เพราะเป็นส่วนที่บุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่สมาชิกของครัวเรือนสามารถที่จะเข้ามาารวมใช้สอยพื้นที่ส่วนนี้ได้ด้วย “เต็น” จึงมักถูกเปิดให้เป็นพื้นที่อันโล่งแจ้ง มีเพียงฝาผนังหรือพนักกระเบื้องเตี้ยๆ ปิดล้อมไว้กันตก โดยฝาผนังหรือพนักนั้นนิยมเจาะเป็นช่องรูให้ดูโปร่ง เพื่อให้ผู้ที่ใช้พื้นที่ส่วน “เต็น” ที่นั่งเรียบกับระดับพื้นสามารถมองผ่านออกมาได้ ซึ่งในบางหลังก็รับอิทธิพลจากการใช้ระบบการปิด-เปิดช่องลมอย่างที่เราเรียกว่า “ฝาไหล” จากชาวไทยกลุ่มอื่นก็ยิ่งทำให้บริเวณส่วน “เต็น” นี้สามารถสนองความต้องการในกิจกรรมทำให้เป็นทั้งแบบ “ส่วนตัว” และแบบ “เปิดเผย” ได้

“เต็น” ของชาวไทเขินที่เชียงใหม่ ยังเป็นที่ตั้งของสิ่งสำคัญทางด้านจิตใจ 2 ประการ คือ เป็นตำแหน่งที่ตั้งของ “เสามงคล” และ “เสานาง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมประการหนึ่ง โดยเสาคู่นี้มักเป็นคู่แรกที่อยู่ถัดจาก “ห้องนอน” ใหญ่ออกมา (รูป 5.100) ถูกตั้งขึ้นเพื่อหมายให้เป็น “เสาหลักประธาน” ของเรือน สำหรับตอบสนองความรู้สึกอันยังลึกในการลงหลักปักฐานของครอบครัวอย่างมั่นคงถาวรและเป็นสุข โดยเสาหลักต้นดังกล่าวอาจสังเกตได้จากการผูกผ้าขาวบนหัวเสาในคราวเริ่มปลูกเรือนและมีพิธีกรรมในการเอาผ้ายันตีปิดหัวเสาเพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนอีกประการหนึ่งก็คือเป็นที่ตั้งของ “หิ้งบูชาพระ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยหิ้งนี้มักทำเป็นชั้นลอยติดกับผนังทางด้านทิศตะวันตก ช่วงเสาใดช่วงเสาหนึ่งของ “เต็น” ก่อนประดิษฐานพระพุทธรูปไว้กราบไหว้บูชาตัวแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า (รูป 5.101) ดังนั้นย่อมไม่ผิดที่จะกล่าวว่า “เต็น” คือ “พื้นที่” อันสำคัญที่สุดของเรือนที่ไม่เพียงตอบสนองการใช้งานในทาง “กายภาพ” เท่านั้นหากแต่ยังเชื่อต่อการตอบรับในทางด้าน “จิตใจ” อีกด้วย

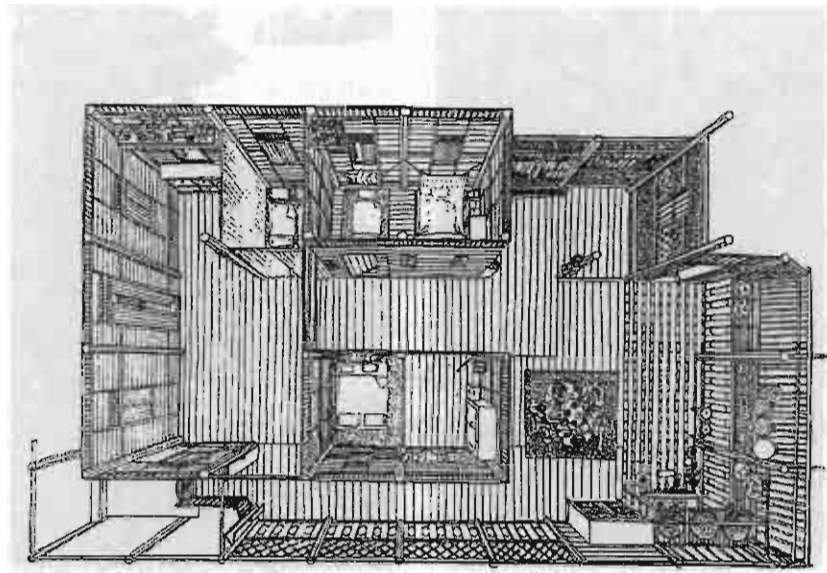

รูป 5.100 “เสามงคล” และ “เสานาง” อันเป็นเสาหลักของเรือน

รูป 5.101 “หิ้งพระ” ซึ่งทำเป็นชั้นลอยเหนือ “เต็น”

สำหรับ “ห้องนอน” แม้ว่าโดยผิวเผินเหมือนกับจะยังประโยชน์เฉพาะการใช้เป็นที่หลับนอนเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วพื้นที่ส่วนนี้กลับแสดงออกถึงคุณลักษณะสำคัญบางประการ โดยเฉพาะการใช้เป็นพื้นที่สำหรับตั้ง “หิ้งบรรพบุรุษ” ด้วย โดยมักติดตั้งในส่วนของ “ห้องนอนใหญ่” (ลายเส้น 5.51) ตามระบบความเชื่อที่ว่าบรรพบุรุษแม้ตายจากไป แต่ดวงวิญญาณนั้นจักยังคงสถิตอยู่ในครัวเรือนนั้น เพื่อคอยปกป้องรักษาให้สมาชิกของครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุขได้ ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จึงไม่เพียงมีผลดีต่อความรู้สึกถึงความ

ลายเส้น 5.51 แสดงการใช้สอยและพื้นที่ว่างภายในเรือน สังกตหนึ่งบรรพบุรุษในท้องถิ่นใหญ่

ปลอดภัยเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลถึงระบบการเชื่อมโยงสายพันธุ์ของตระกูลใน อันที่จะสืบสานต่อไปอีกด้วย ที่สำคัญการนำมาไว้ยังห้องนอนหลักที่ดูมืดซิด และเป็นส่วนตัวนี้ก็ยังทำให้ดูกลายเป็นสิ่งสำคัญสูงค่าที่สมาชิกทั้งในครอบครัว และบุคคลภายนอกรู้สึกได้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งเกรงขามที่จะล่วงละเมิด ความรู้สึกดังกล่าวจึงเป็นเป้าเสคมศักดิ์สิทธิ์อีกทั้งเกรงขามเหมือนหนึ่ง“อำนาจ” หรือ “กตিকা” ที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของเหล่าสมาชิกและบุคคลอื่นให้ ระมัดระวังและประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และเงื่อนไขของครอบครัวนั้นๆ นั้นเอง

ส่วน “ครัวไฟ” ด้วยเพราะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ที่ มักเลอะเทอะเปรอะเปื้อนไม่สะอาดและเรียบร้อย อีกทั้งยังเป็นเรื่องของความ เป็น “ส่วนตัว” เฉพาะครัวเรือนที่ไม่มี ความจำเป็นจะต้องเปิดเผยให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ ดังนั้น “ครัวไฟ” จึงมักเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่ดูค่อนข้างปกปิดและมัก ถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในส่วนที่มืดซิด คือส่วนท้ายเรือนเสมอที่สำคัญความเป็น ส่วนตัวในเชิงการใช้ประโยชน์อันเฉพาะนี้เอง “ครัวไฟ” จึงมักถูกสร้างให้เป็น “ห้อง” หรือเป็น “หลัง” ที่แยกออกจากตัวเรือนใหญ่ (รูป 5.102) หากแต่ยังมี หลังคาเชื่อมต่อหรือคลุมถึงกันได้ อีกทั้งยังมีพื้นที่รองรับต่อเนื้ออีกส่วนหนึ่ง คือ “ชานแดด” (รูป 5.103) ซึ่งเป็นชานสำหรับการซักล้างไม่มีหลังคาคลุมเชื่อมต่อ ถึงกันกับ “ครัว” โดยตรง และ “ชานแดด” นี้เองที่มักจะทำเป็น “บันได” หลัง เรือนสำหรับใช้ขึ้นลงจาก “ครัวไฟ” ไปยัง “สวนครัว” ซึ่งปลูกอยู่เดิมพื้นที่ด้าน หลังบ้านนั่นเอง

รูป 5.102 สัมภาระต่างๆ ภายในเรือนครัว

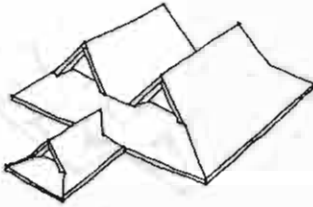
รูป 5.103 ฐานหลังพื้นที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง สำหรับใช้เป็นที่พักนอน

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เรือนไทเขินของเชียงใหม่ ถือเป็นแบบอย่างที่มีการพัฒนาขึ้นจนเกิดเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายและซับซ้อนยิ่งสาเหตุหลักสำคัญน่าจะมาจากการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมร่วมสมัยเดียวกันจากภายนอกในแต่ละช่วงสมัย โดยรูปแบบลักษณะของเรือนที่ปรากฏจะอาศัยคุณลักษณะของการออกแบบแผนผังเป็นตัวกำหนดเบื้องต้นก่อนจะคลี่คลายให้มีความเด่นชัดอีกขั้นหนึ่ง ด้วยการให้รูปแบบของทางหลังคาในลักษณะต่างๆ กัน จนเกิดเป็นความหลากหลายที่แปลกตาออกไป หากแต่อย่างไรก็ตามภายใต้ความหลากหลายนั้น อาจสามารถจำแนกเป็นรูปแบบหลักๆ ของ “หลังคา” เท่าที่ทำการสำรวจได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. แบบจั่วปั้นหยา
2. แบบปั้นหยา
3. แบบผสม

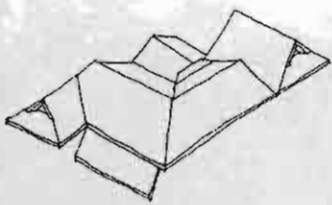
1. แบบจั่วปั้นหยา แบบอย่างลักษณะนี้ หากมองย้อนกลับไปในอดีตแล้ว จะพบว่าเป็นแบบอย่างที่เป็นต้นฉบับของเรือนไทเขินเช่นเดียวกับกลุ่มคนไทส่วนใหญ่ เพราะเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากระบบของการมุงหลังคาแฝกหรือหญ้านั่นเอง โดยประกอบขึ้นภายใต้หลังคาจั่วทรงสูง แล้วทิ้งชายหลังคาให้เลียดต่ำลงมาเพียงต้นเดียว หากแต่ด้านหน้าและหลังเรือน อาศัยมุมนหลังคาองศาเดียวกับด้านข้างทำเป็น “ปีกนก” คลุมจากด้านข้างวกเข้ามาเชื่อมต่อเป็นวงรอบถึงกัน ทว่าส่วนปลายยอดของ “ปีกนก” ด้านหน้านั้นไม่ได้ต่อขึ้นไปบรรจบบนสันหลังคาเช่นเดียวกับด้านข้าง แต่กลับจบลงที่ปลายสันหลังคาด้าน

ลายเส้น 5.52 หลังคาเรือนจั้วบ้านยาแบบ
“เรือนแฝด”

รูป 5.104 ลักษณะที่มองเห็นในระดับตา

ลายเส้น 5.53 หลังคาเรือนจั้วบ้านยา
แบบพับศอก

รูป 5.105 ลักษณะที่มองเห็นในระดับตา

ข้างต๋อยื่นออกมาเพื่อเปิดเป็น “หน้าจั้ว” ดังนั้นรูปแบบของหลังคาประเภทนี้จึงคล้ายเป็นการผสมผสานระหว่างแบบอย่างของ “ทรงจั้ว” กับ “ทรงบ้านยา” นั่นเอง โดยรูปแบบของทรงหลังคาลักษณะนี้มีการนำไปใช้ออกแบบในหลายรูปลักษณะดังนี้

1.1 แบบมาตรฐาน หมายถึงการใช้ชุดโครงหลังคาเป็นอย่าง “จั้วบ้านยา” ที่ประกอบขึ้นเป็นแบบ “เรือนแฝด” ในทางด้านกว้าง โดยมี “ฮ่อมริน” ทำหน้าที่เป็นส่วนกลางที่ขายหลังคาของจั้วทั้ง 2 มาบรรจบพบกัน ทำให้เกิดเป็นร่องรวมของน้ำฝน จึงต้องมีการใช้ “รางไม้” มารองรับส่วนนี้ เรียกว่า “รางริน” (ภาษาท้องถิ่น) ขณะเดียวกันส่วนของหลังเรือนซึ่งเป็น “คร้วไฟ” ก็จะทำเป็นเรือนอีกหลังทรง “จั้วบ้านยา” ชุดใหญ่ขึ้น (ลายเส้น 5.52, รูป 5.104)

ทั้งนี้ ในส่วนปีกย่อยอาจมีการออกแบบให้เกิดเป็นองค์ประกอบของหลังคาเพิ่มเติมขึ้นมา อาทิ

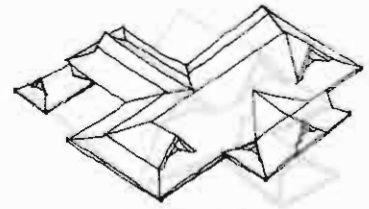
- การเติมมุข ได้แก่ การสร้าง “จั้วบ้านยา” ขนาดเล็กขึ้นมาคลุมพื้นที่ส่วนของ “บันได” ทางขึ้นด้านหน้าเรือน
- การต่อปีก ได้แก่การดิงปีกขายคาของหลังคาไม่ว่าจะเป็นด้านใดให้ออกมาคลุมพื้นที่ส่วนที่ต้องการ เช่น “บันได” ทางขึ้น “ชานข้าง” หรือ “คร้วไฟ” เป็นต้น

จากกรณีศึกษาพบว่า แบบแผนของการใช้ “จั้วบ้านยา” นี้ ก็ยังเป็นแบบพื้นถิ่นนิยมที่ใช้กันอย่างมาก ซึ่งแม้ว่าต่อมาจะเกิดเป็นแบบอย่างที่เคยคล้ยและมีความซับซ้อนในการประกอบเป็นชุดหลังคามากมายก็ตามแต่ก็ยังสามารถสะท้อนได้ถึงแบบแผนของแผนผังเรือนว่า พัฒนามาขึ้นจากการออกแบบเป็นเรือน 3 ห้อง แยกเป็นห้องนอนซ้าย-ขวา แล้วเว้นช่วงกลางให้เป็น “ฮ่อมริน” เพื่อต่อออกไปยังส่วนหลังของเรือนที่เป็น “คร้วไฟ” นั่นเอง

1.2 แบบพับศอก หมายถึงการใช้ชุดหลังคาอย่าง “จั้วบ้านยา” ที่นำมาประกอบกันขึ้นในลักษณะใหม่ ด้วยการวาง “สันหลังคา” ที่ตั้งได้จากกัน โดยนิยมวางโครงจั้วใหญ่วางไปทางด้านสกัดด้านหน้าในขณะที่โครงจั้วเล็กยังคงหันด้านหน้ามาตามทางยาวของเรือนอย่างปกติ (ลายเส้น 5.53, รูป 5.105) การออกแบบเรือนลักษณะนี้นอกจากจะต้องปรับแก้ระบบการวางผังเสาเรือนแล้ว (ดังอธิบายในรายละเอียดของตัวอย่างเรือนในกรณีศึกษา) ยังต้องแก้ปัญหานในเรื่องของการเชื่อมต๋อกันในระหว่าง 2 จั้วหลังคาอีกด้วย กล่าวคือหากต้องการให้ส่วนปลายของด้านหลังขายคาทั้ง 2 จั้ว มีระนาบเสมอกันเพื่อเชื่อมต๋อกับเรือนขวางของคร้วไฟพอดี ตัวเรือนประธานจะต้องเข้าไปชนจากบริเวณส่วนท้ายของเรือนเล็ก ซึ่งนั่นหมายถึงส่วนหน้าของเรือนหลังเล็กจะกลายเป็นมุขด้านข้างที่ยื่นยาวออกมา แต่ถ้าหากต้องการให้การชนจากนั้นมีแนวขายคาเชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกันทางด้านหน้า แน่นอนว่าเรือนประธานย่อมไม่สามารถยื่นขายคาให้คลุมเสมอแนวกับเรือนหลังเล็กในทางด้านหลังได้ วิธีแก้จึงมีอยู่ประการเดียวด้วยการทำเรือนเล็กอีกหลังหนึ่งมาชนจากกับเรือนประธานด้านหลัง

โดยให้วิ่งคู่ขนานไปกับเรือนหลังเล็กเดิมนั้นเพื่อให้ได้ระยะความยาวของเรือนเสมอกัน ก่อนที่จะมีเรือนขวางที่เป็น “เรือนครัว” มาต่อชนอีกทีหนึ่ง

1.3 แบบซับซ้อน หมายถึง การใช้ชุดหลังคาของ “จั่วบ้านหยา” ที่มีมากกว่า 4 หลัง มาประกอบเข้าด้วยกันเป็นชุดใหญ่ เรือนประเภทนี้มักเป็นเรือนขนาดใหญ่ที่มีความต้องการเนื้อที่ใช้สอยภายในมากขึ้น ทำให้การออกแบบหลังคาเพื่อลงคลุมพื้นที่ ไม่สามารถกระทำได้ด้วยแบบแผนปกติอย่างดั้งเดิม การแก้ไขปัญหามีอยู่เพียงประการเดียวคือ การพยายามสร้างเป็นชุดหลังคาย่อยๆ มาประกอบเข้าด้วยกันตามแนวโครงสร้างของเสาที่มีอยู่ (ลายเส้น 5.54, รูป 5.106) อาทิ ใช้วิธีการสร้างเป็น “เรือนแฝด” ทางด้านหน้า ขณะเดียวกันก็ทำเป็นเรือนหลังเล็กอีกหลังหนึ่ง วิ่งเข้าชนในทางจากด้านหลัง เพื่อให้ส่วนทางยาวของเรือนหลังเล็กนี้สามารถยื่นออกมาคลุมพื้นที่ต่อเลยออกมาทางด้านข้างของด้านนี้ ก่อนที่จะอาศัยเรือนขวางอีกหลังซึ่งใช้เป็น “เรือนครัว” นำมาประกอบเป็น “เรือนแฝด” คู่กันกับเรือนหลังเล็กดังกล่าวเพื่อให้สามารถคลุมพื้นที่ส่วนหลังคาทั้งหมดนี้ได้ ทำให้เกิดเป็นแบบอย่างของ “เรือนแฝด” 2 คู่ที่เชื่อมต่อกันในแนวแกนจาก

ลายเส้น 5.54 หลังคาเรือนจั่วบ้านหยาแบบ “ซับซ้อน”

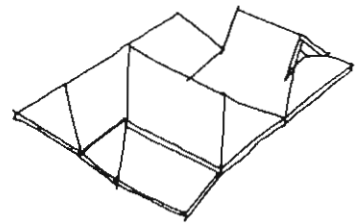

รูป 5.106 ลักษณะที่มองในระดับสายตา

2. แบบปั้นหยา เป็นแบบอย่างของหลังคาที่มีลักษณะการทำระนาบผืนหลังคาทั้ง 4 ด้านให้เชื่อมบรรจบที่กึ่งกลางหรือส่วนปลายของ แนวสันหลังคา โดยไม่เปิดให้มี “หน้าจั่ว” ขึ้นมาแต่อย่างใด ซึ่งแบบอย่างลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นแบบแผนที่พัฒนาขึ้นในช่วงหลังพร้อมๆ กับการเกิดวิถีในการสร้างรูปแบบใหม่ของอาคารขึ้น นั่นคือแบบแผนที่อาจเรียกได้ว่าแบบ “พับศอก” หรือแบบ “ชนฉาก” นั้นเอง โดยได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งแบบอย่างลักษณะนี้มีการนำมาประกอบใช้เป็นรูปทรงหลังคาใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 แบบมาตรฐาน หมายถึง แบบแผนการทำเป็นหลังคา “ปั้นหยา” อย่าง “พับศอก” ที่นิยมกันทั่วไป ในลักษณะของการใช้หลังคา “ปั้นหยา” 2 ชุด มาชนเชื่อมต่อกันในแนวตั้งฉากซึ่งกันและกัน (ลายเส้น 5.55, รูป 5.107) ลักษณะเดียวกับเรือนพับศอกของหลังคาแบบ “จั่วบ้านหยา” ก่อนมีเรือนขวางของ “เรือนครัว” มาต่อเชื่อมทางด้านหลังอีกชุดหนึ่ง

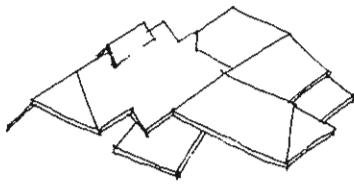
2.2 แบบซับซ้อน เช่นเดียวกับของ “จั่วบ้านหยา” ที่หมายถึงการนำเอาชุด “ปั้นหยา” มาประกอบเข้าด้วยกันเป็นชุดใหญ่ ด้วยวิธีการวางหลังคาแบบ “พับศอก” ตามอย่างปกติ (ลายเส้น 5.56, รูป 5.108) โดยการชนนั้นมักจะเอา “เรือนประธาน” ซึ่งทำเป็นเรือนขวางวิ่งชนเชื่อมกับส่วนท้ายของเรือนขวาง และพร้อมๆ กันนั้นเพื่อให้สามารถคลุมพื้นที่ในทางยาวของเรือนได้ทั้งหมด ก็มักอาศัยการ “พับหลังคา” ของส่วนปลายอีกข้างของเรือนประธาน โดยพับเป็นแนวหักศอกไปทางด้านหลังนั่นเอง ซึ่งทำให้หลังคาทั้งชุดนี้มีลักษณะที่พับไปมาเป็นรูปตัว Z แล้วเอา “เรือนครัว” มาขนานกับเรือนประธาน

ลายเส้น 5.55 หลังคาเรือนปั้นหยาแบบ “พับศอก”

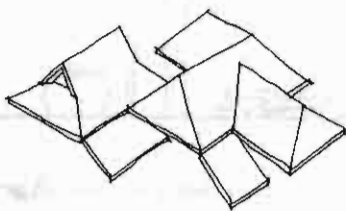
รูป 5.107 ลักษณะที่เห็นจากระดับตา

ลายเส้น 5.56 หลังคาเรือนปั้นหยาแบบ
"ซิบชอน"

รูป 5.108 ลักษณะที่มองเห็นจากระดับตา

ลายเส้น 5.57 หลังคาเรือนแบบ "ผสม"

รูป 5.109 ลักษณะที่มองเห็นจากระดับตา

ชนเชื่อมกับชุดหลักทั้งชุด ก่อนที่จะอาศัยการชักหรือยื่นปีกชายคาออกมาเพื่อคลุมพื้นที่หรือรอยต่อที่ยังขาดอยู่ ซึ่งยิ่งทำให้หลังคาโดยรวมมีระนาบหรือมิติที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น อาทิ อย่างเรือนของ นายเปิง พิไล เป็นต้น

3. แบบผสม หมายถึง แบบอย่างของรูปลักษณะหลังคาที่ใช้ลักษณะของหลังคาหลากหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นแบบ "จั่วปั้นหยา" หรือ "ปั้นหยา" รวมทั้งแบบ "ทรงจั่ว" ธรรมดา นำมาประกอบรวมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว แบบอย่างลักษณะหลังคาประเภทนี้พบได้ในหลายรูปแบบ เช่น

3.1 แบบเรือนแฝด ได้แก่การนำเอารูปหลังคาที่ต่างชนิดกันนำมาประกอบเข้ากันในลักษณะของ "เรือนแฝด" โดยส่วนใหญ่นิยมใช้แบบ "จั่วปั้นหยา" และ "ปั้นหยา" ซึ่งมีคุณลักษณะคล้ายกันคือมีปีกนกทางด้านหน้าและหลัง ซึ่งการจะกำหนดให้แบบใดทำหน้าที่เป็น "เรือนประธาน" นั้นไม่มีข้อกำหนดตายตัวชัดเจน เพราะบ้างก็ใช้แบบ "จั่วปั้นหยา" และบ้างก็ใช้แบบ "ปั้นหยา"

3.2 แบบพักศอก เช่นเดียวกับแบบเรือนแฝด ที่มีการนำเอาลักษณะของหลังคาต่างรูปแบบกันมาใช้ประกอบเข้าด้วยกันในลักษณะชนจากซึ่งกันและกัน อาทิ ระหว่าง "จั่วปั้นหยา" กับ "ปั้นหยา" หรือ "จั่วปั้นหยา" กับ "จั่วธรรมดา" เป็นต้น (ลายเส้น 5.57, รูป 5.109) จะเห็นได้ว่าภายใต้ความหลากหลายของรูปแบบหลังคาที่เรือนไทเงินของเชียงใหม่ใช้อยู่ นั้น แม้จะมีความแตกต่างในเชิงรูปแบบอย่างมากมาก็ตาม แต่หากพิจารณาแบบอย่างที่มีลักษณะของรูปลักษณะหลังคา ที่สร้างอย่างตรงไปตรงมาตามแนวโครงสร้างของอาคารแล้ว ก็จะได้เห็นว่าล้วนมีที่มาที่ไปจากลักษณะของโครงสร้างผังตามคุณลักษณะเฉพาะของผังแต่ละแบบนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นหลังคาแบบอย่าง "มาตรฐาน" หรือแบบ "พักศอก" ยกเว้นแต่เฉพาะชนิดหลังคาแบบ "ซิบชอน" เท่านั้น ที่รูปลักษณะของหลังคาที่ปรากฏ บางกรณีไม่สามารถคาดเดาได้ถึงตำแหน่งหน้าที่ใช้สอยของแผนผังพื้นที่ข้างใต้ได้เลย ทั้งนี้เนื่องเพราะความซับซ้อนของการออกแบบผังพื้นที่มีมากเกินไป จนกลายออกไปจากแบบแผนมาตรฐานเดิมทั่วไป กอปรกับข้อจำกัดของหลังคาที่ต้องอยู่ในโครงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเท่านั้น ทำให้การแก้ไขปัญหานี้บางครั้งไม่สามารถยึดเอาโครงสร้างหลักของผังมาใช้กำหนดเป็นโครงสร้างหลักของหลังคาได้

โครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง

การจะได้มาซึ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของแต่ละชุมชนนั้น จริงอยู่ที่ส่วนหนึ่งนั้นก่อรูปขึ้นจากความจำเป็นหรือความต้องการในเชิงประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพเป็นเบื้องต้น ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งก็ก่อรูปขึ้นจากความต้องการตอบสนองทางด้าน "อารมณ์" และ "จิตใจ" ซึ่งอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของ "ความงาม" หรือรูป "สัญลักษณ์" ที่แทนความหมายในมิติต่างๆ หาก

แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นหัวใจหลักสำคัญที่จะทำให้การ “ก่อรูป” ขึ้นนั้นสามารถแสดงความสัมพันธ์ผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ ก็ย่อมต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก 2 อย่าง นั่นคือ “โครงสร้าง” และ “วัสดุก่อสร้าง” ซึ่งตัวหนึ่งนั้นทำหน้าที่ก่อเป็น “โครงร่าง” อันเสถียร ในขณะที่อีกตัวหนึ่งก็ทำหน้าที่เป็น “เนื้อ” และ “หนัง” ของโครงร่างนั้น เช่นเดียวกับการก่อสร้างเรือนหรืออาคารแบบพื้นถิ่นประเภทต่างๆ ที่ต้องอาศัยการใช้ภูมิปัญญาของเหล่าช่างในแต่ละพื้นที่คิดค้นและหาทางแก้ไขกับปัญหาที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ จนที่สุดได้มาซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่สนองตอบทั้งทางด้าน “กายภาพ” และ “จิตใจ” ได้อย่างสมบูรณ์ภายใต้บริบททางวิถีแห่งวัฒนธรรมอันเฉพาะของตนเอง

เรือนไทเขินเดิมของเชียงใหม่ก็เช่นเดียวกัน จากเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและกรอบประเพณีในการดำเนินชีวิต ได้ถูกกรองให้เกิดเป็นแบบแผนของการกำหนดลักษณะใช้งานของพื้นที่ว่างบนเรือน เพื่อให้อาศัยอย่างเป็นระบบอันชัดเจนภายใต้การเลือกใช้ “ไม้” และ “ไม้ไผ่” ซึ่งเป็นวัสดุหลักสำคัญที่มีในท้องถิ่น มาผสมกับ “เทคนิควิธี” ในการที่จะ “ยึดโยง” ให้ก่อรูปขึ้นเป็นเรือนอาศัยแบบ “เครื่องไม้” ถึง “เครื่องผูก” ที่มีลักษณะเด่นคือเป็นเรือนยกพื้นได้สูง หลังคาสูงชัน มีปีกชายคายื่นยาวเพื่อคลุมแดดฝนโครงสร้างหลักของอาคารทุกส่วนนับแต่ฐานถึงหลังคาประกอบด้วย “ระบบ” การเข้าไม้ที่เป็นแบบแผนเฉพาะ มีองค์ประกอบบางส่วนที่ใช้ระบบของ “เครื่องผูก” มาผสม ได้แก่ ส่วนของพื้นและผนังที่ใช้ “ฟาก” กลอนหลังคาที่ใช้ลำ “ไม้ไผ่” และเครื่องมือที่ใช้ “แฝก” “คา” หรือ “ตองตึง” เป็นต้น

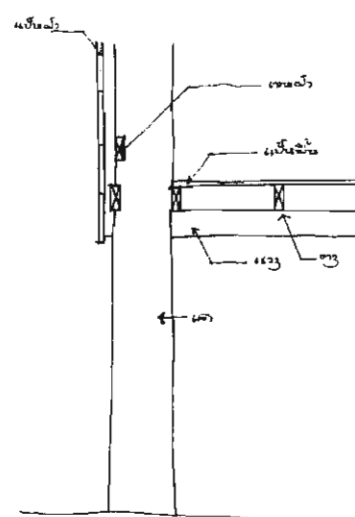
แต่ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่า “เรือนไทเขิน” ของเชียงใหม่ในปัจจุบันได้ก้าวผ่านเข้าสู่ระบบของการก่อสร้างแบบ “เครื่องไม้” ทั้งระบบแทบจะทั้งหมดแล้ว แบบอย่างของเรือนทุกรูปแบบได้ถูกพัฒนาให้เข้ามาสู่การใช้ระบบ “ไม้จริง” ในทุกส่วนเพียงระบบเดียวอย่างสมบูรณ์ โดยแต่ละส่วนของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันดังนี้ (ลายเส้น 5.58)

1. ช่วงล่างเรือน ได้แก่ช่วงของโครงสร้างเรือนนับตั้งแต่ “ฐานราก” จนถึงโครงสร้างส่วน “พื้นเรือน” โครงสร้างส่วนนี้ถือเป็นส่วนสำคัญเพราะต้องตั้งรับน้ำหนักบรรทุกรวมของอาคารทั้งหลัง และสืบเนื่องด้วยวัสดุที่ใช้เป็น “ไม้” ดังนั้นระบบโครงสร้างอันสำคัญนี้จึงต้องใช้ระบบรับน้ำหนักแบบ “เสาและคาน” โดยมีการตั้ง “เสาไม้” ซึ่งมีทั้งถากเป็นแบบเสากลม เสาสี่เหลี่ยม และเสาแปดเหลี่ยม เป็นระยะๆ ทั้งในทางกว้างและทางยาว ด้วยระยะห่างกันประมาณช่วงละ 2.00-2.50 เมตร ตามกำลังความสามารถของขนาด “รอด” (แวง : ภาษาถิ่น) และ “ตง” (ตง : ภาษาถิ่น) ซึ่งใช้ไม้ขนาดประมาณ 2"x6"-8" และ 1/2"x3"-2"x4" ตามลำดับ โดยที่ “รอด” นั้นจะสอดทะลุกลาง “เสาเรือน” ในทางช่วงกว้างของเรือนของทุกคู่เสา เพื่อดึงรับ “ตง” ที่วางหน้าไม้ในทางนอน ในทุกระยะประมาณ 0.30-0.40 เมตร ก่อนจะปู “พื้นไม้” (แป้นไม้ : ภาษาถิ่น) ขนาด 1 1/2" x 6"-2" x 10" ทับบนหลังตงอีกทีหนึ่ง (ลายเส้น 5.59) “เสาไม้” นี้จาก

กรณีสำรวจสวนใหญ่มักปักฝัลงลงในดินตามลักษณะทั่วไปของเรือนในกลุ่ม ล้านนาแถบนี้ แต่ก็มีบ้างบางหลังที่วาง “เหิน” หรืออยู่บน “เสาควั” ที่เป็นก้อนหิน ดังเช่นเรือนของนางบัวเขียว กิณะ ฯลฯ อันเป็นระบบวิธีที่เป็นแบบเฉพาะของกลุ่มไทเขินที่เชียงใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสืบสานเทคนิควิธีทางกระบวนการงาน ช่างที่ยังคงหลงเหลือมาถึงถิ่นนี้อยู่

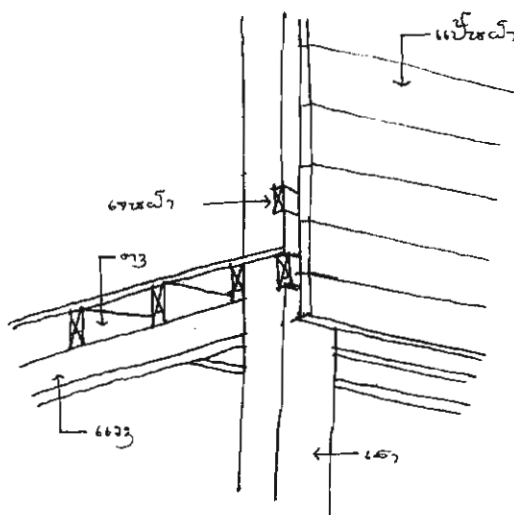
ลายเส้น 5.58 แสดงภาพตัดตามขวางของเรือน

ลายเส้น 5.59 แสดงรายละเอียดของโครงสร้างส่วน “พื้นเรือน” และ “ผนัง”

2. ช่วงตัวเรือน ได้แก่ช่วงของโครงสร้างที่นับจากส่วน “พื้น” จนถึง “หัวเสา” ของเรือน โครงสร้างส่วนนี้ถือเป็นส่วนสำคัญที่ไม่เพียงทำหน้าที่ในการรับน้ำหนักที่ถ่ายจาก “หลังคา” ลงมาเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นเสมือนส่วนของ “เรือนกาย” อาคารที่จะห่อหุ้มพื้นที่ว่างในการใช้งานภายในทั้งหมด ดังนั้นการจัดวางระบบของ “โครงสร้าง” กับการจัดระยะของ “ที่ว่าง” สำหรับการใช้งานภายในทั้งหมด จึงต้องให้มีความสัมพันธ์กันอย่างประสานและกลมกลืน โดยระบบของโครงสร้างนั้นอาศัยการออกแบบและจัดวางตามแนวของโครงสร้างนับแต่ส่วนช่วงล่างของเรือนเลยทีเดียว ด้วยเพราะเป็นส่วนที่ต่อเนื่องขึ้นมาเป็นโครงเดียวกัน ในขณะที่ระยะของการจัดวาง “ที่ว่าง” สำหรับการให้ประโยชน์ในแต่ละส่วนจะอาศัยการใช้ “มื่อ” หรือ “ผนัง” หรือ “ฝา” เป็นตัวปิดล้อม ซึ่งจะยึดโยงและยกย้ายไปตามแนวของโครงสร้าง “เสาเรือน” เป็นเกณฑ์เพื่อให้เกิดความแข็งแรง

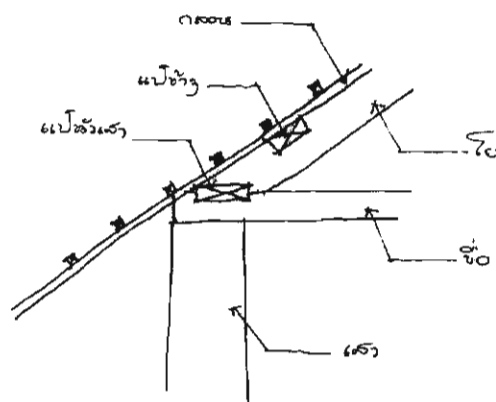
ดังนั้นองค์ประกอบทางโครงสร้างที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งในช่วงของตัวอาคารนี้ จึงเป็น “ผนัง” หรือ “ฝา” เรือน(แป้นฝา : ภาษาถิ่น) ที่ใช้ไม้เป็นวัสดุสำคัญในการประกอบขึ้นเป็นแผง โดยตากให้เป็นแผ่นๆขนาดประมาณ $1/2" \times 4"$ ติดซ้อนทับ “คร่าวฝา”(เจเนฝา:ภาษาถิ่น) ไปตามแนวนอนของเรือน(ลายเส้น 5.60) แล้วทำ “หน้าต่าง” เปิดปิดตามแต่ละช่วงเสาเรือนที่ต้องการ ในขณะที่บางส่วนหากต้องการให้มีความโล่งเบามากขึ้น ก็เพียงติดด้วยไม้ระแนงขนาด $1" \times 2"$ ถ่ายกันเป็นแผงแบบตาตารางปิดกันแทนแบบทึบ หรือบ้างหากต้องการให้ส่วนนั้นเป็นที่เปิดโล่ง แต่ต้องการให้มีที่กันตก เช่น “เดิ่น” หรือ “ซ่านหน้า” ก็ติดเป็นแผงไม้เตี้ยๆโปร่งๆ สูงประมาณ 0.90 เมตร กันปิดเป็นบริเวณ และหากต้องการให้แผงกันนี้สามารถเปิดปิดได้ ก็จะใช้ระบบทำเป็นแผงฝาแบบ “ฝาไหล” ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วในเรือนกรณีตัวอย่าง

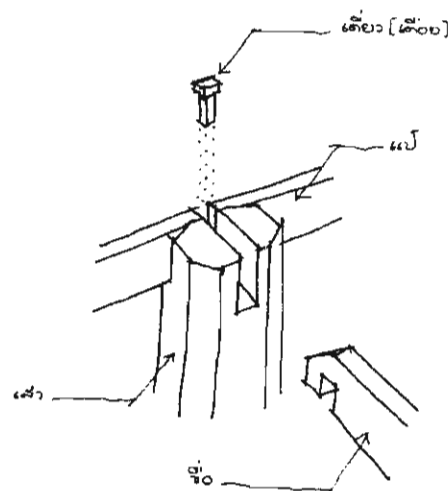
ลายเส้น 5.60 ภาพ 3 มิติ แสดงลักษณะการประกอบโครงสร้างส่วน พื้นและผนังของเรือน

อย่างไรก็ตามการตี “ฝาเรือน” ในทางนอนนี้ถือเป็นแบบอย่างทั่วไปของที่เชียงใหม่ หากแต่ก็ยังมีเรือนบางหลังซึ่งตี “ฝาเรือน” ในทางแนวตั้ง อาทิ เรือนของนางคำป้อ พิมเสน ซึ่งลักษณะของการเข้าแผงฝาด้วยวิธีดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการสืบสานมาจากแบบแผนดั้งเดิมของตน ดังจะเห็นได้อย่างทั่วไปของเรือนไทเขินที่เชียงตุงในปัจจุบันที่ยังคงแบบอย่างดังกล่าวนี้อยู่

3. ช่วงหลังคา ได้แก่ ช่วงของโครงสร้างเรือนนับตั้งแต่ส่วน “หัวเสา” ขึ้นไปจนจรดหลัง “อกไก่” (แปล้อง : ภาษาถิ่น) เพื่อทำหน้าที่เป็นโครงรูปสามเหลี่ยมสำหรับให้วัสดุมุงสามารถยึดเกาะได้ โดยเริ่มจากการบากกลาง “หัวเสา” ของทุกต้นตามแนวทางด้านกว้างของเรือนให้เป็นร่องสำหรับสอด “ซื่อ” ขนาดประมาณ 2" x 6"-8" ซึ่งหากเป็นระบบเก่าของไทเขินก็จะเอาทางสั่นลง แต่หากเป็นระบบแบบภายหลังที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มไทในล้านนาด้วยกันก็จะวาง “ซื่อ” นี้ในทางนอน โดยไม่ต้องบาก “หัวเสา” เป็นร่องแต่จะใช้วิธีทำเป็นเดือยแบบ “หัวเทียน” ให้สวมแทน (ลายเส้น 5.61, 5.62) จากนั้นจึงตั้ง “ใบตั้ง”

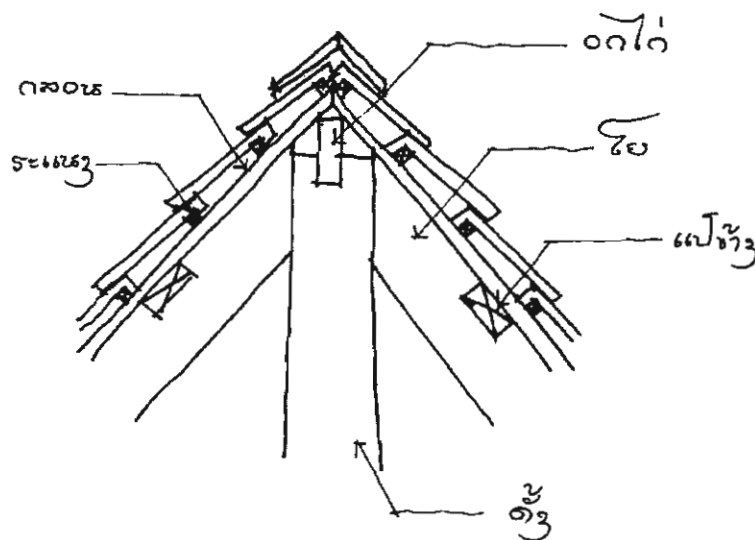

ลายเส้น 5.61 แสดงโครงสร้างตรงตำแหน่งหัวเสาของเรือน

ลายเส้น 5.62 ภาพ 3 มิติ แสดงการยึดระหว่าง เสา, ซื่อ และแป้น

ขนาด 2" x 6" ตรงกึ่งกลางของ "ซื่อ" ขึ้นไปตามระยะความต้องการของความสูงหลังคา เพื่อรับ "แปจ้อง" นั้น ซึ่งจะบากปลาย "หัวตั้ง" สำหรับให้ "แปจ้อง" นั้น ก่อนจะนำเอา "จันทัน" (ตัวโย หรือ โย : ภาษาถิ่น) ขนาดประมาณ 2"x6"-8" มาประกบยึดระหว่าง "หัวตั้ง" กับปลาย "ซื่อ" อีกทีหนึ่ง และส่วนหลังของ "จันทัน" นี้ จะบากเป็นร่องเป็นระยะๆ สำหรับใช้ "แป" (แป : ภาษาถิ่น) ขนาดประมาณ 1 1/2" x 3"-4" นั้น เพื่อทำหน้าที่เก็บรับ "กลอน" (กลอน : ภาษาถิ่น) ขนาด 1 1/2" x 3" ซึ่งจะเป็นตัวรับ "ระแนง" (ไม้กั้นฝา : ภาษาถิ่น) ขนาด 1"x1" ก่อนรับกระเบื้องมุงหลังคา (ลายเส้น 5.63) ที่บางหลังก็ใช้แบบ "ดินขอ" ที่มีทั้งแบบปลายตัดแบบ "หางเหยี่ยว" และแบบปลายตัดตรง และบางหลังใช้แบบกระเบื้องซีเมนต์ชนิด "หางว้าว" โดยวัสดุอย่างหลังนี้เป็นแบบรุ่นถัดมา ทั้งนี้ตรงส่วนของ "สันหลังคา" ที่เป็นตัวบรรจบของกระเบื้องมุงทั้ง 2 ระบาย จะใช้ทั้งแบบตัวครอบที่เป็น "ดินเผา" และ "ซีเมนต์" ชนิดสำเร็จรูป ในขณะที่ส่วนท้ายและปลายสุดของระนาบหลังคาในกรณีที่เป็นแบบ "จั่วบ้านหยา" ก็จะมีแป้นไม้บางๆ อย่างที่เรียกว่า "บ้านลม" หรือ "บ้านลม" ตีปิดทับข้างกระเบื้องเพื่อกันลมตีให้กระเบื้องมุงเปิด เช่นเดียวกับ "โพรงจั่ว" สามเหลี่ยมของหัว-ท้ายเรือน (หน้าแหบ : ภาษาถิ่น) จะถูกปิดทับด้วยแผงไม้ทำนองเดียวกับ "ฝาเรือน" นั้นเอง เพื่อกันแดด-ฝนและสัตว์ปีกบินเข้ามายังภายในเรือน

ลายเส้น 5.63 แสดงรายละเอียดของโครงสร้างหลังคา บริเวณปลายยอดสุด

สัดส่วนเรือน

นับเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งกับการจะศึกษาหาข้อมูล ที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีในการปลูกบ้านสร้างเรือนของชาวไทเขินในเมืองไทย เนื่องจากไม่มีเอกสารหรือตำราที่มีการบันทึกไว้อย่างเป็นการเฉพาะในชุมชนประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งด้วยเพราะวัฒนธรรมของชาวไทเขินในภาพรวม ถูกสลายและคลี่คลายไปกับกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมไทยสายอื่น จนปัจจุบันแทบจะแยก

ไม่ออกได้เลยว่าส่วนไหนเป็นของไทยจีน และส่วนไหนเป็นของกลุ่มอื่น อีกทั้งที่สำคัญคือขาดความเข้มแข็งในการสืบทอดงานกระบวนการช่างของแบบดั้งเดิม ทำให้ลักษณะเด่นเฉพาะในเรื่องของการออกแบบรูปลักษณะองค์ประกอบ และโครงสร้างของตานั้นเจือจางลง ดังนั้นการศึกษาวិเคราะห์ในเชิง “สัดส่วนเรือน” ของชาวไทจีนที่เชียงใหม่ เมื่อไม่อาจได้มาซึ่งข้อมูลทั้งจากภาคเอกสารหรือการสอบถามสัมภาษณ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทางเดียวที่จะกระทำได้อีกคือใช้วิธีวิเคราะห์จากข้อมูลที่มาจากการ “รังวัด” ตัวอาคาร ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประมวลจากงานค้นคว้าและสำรวจรังวัดของนางสาววิชุดา นิลม่วง ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษารูปแบบและการใช้สอยเรือนไม้พื้นถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่” หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งนั้นมีรายละเอียดของกลุ่มไทจีนอยู่ด้วย โดยมีระยะของสัดส่วนแต่ละส่วนในแต่ละเรือนดังนี้

1. เรือนนางคำป้อ พิมเสน ช่วงเดีวล่าง = 2.20 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.50 เมตร
2. เรือนนางบัวเขียว ทินะ ช่วงเดีวล่าง = 2.20 เมตร เดียวบน = 3.15 เมตร โครงหลังคา = 1.50 เมตร
3. เรือนนายเป็ง พิไล ช่วงเดีวล่าง = 2.30 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.50 เมตร
4. เรือนนายอินแก้ว สายวงศ์อินทร์ ช่วงเดีวล่าง = 2.10 เมตร เดียวบน = 3.10 เมตร โครงหลังคา = 2.00 เมตร
5. เรือนนางทองแสง บัวหนา ช่วงเดีวล่าง = 2.30 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.60 เมตร
6. เรือนนายบุญมี บัวหนา ช่วงเดีวล่าง = 2.30 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.70 เมตร
7. เรือนนายจันทร์ บุญยศยิ่ง ช่วงเดีวล่าง = 2.30 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.60 เมตร
8. เรือนนายยีน สายกา ช่วงเดีวล่าง = 2.20 เมตร เดียวบน = 2.80 เมตร โครงหลังคา = 1.80 เมตร
9. เรือนนายมนต์ ศรีคำมา ช่วงเดีวล่าง = 2.30 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 1.60 เมตร
10. เรือนนางสมจิตร ประเสริฐศิลป์ ช่วงเดีวล่าง = 2.00 เมตร เดียวบน = 3.00 เมตร โครงหลังคา = 2.00 เมตร

ซึ่งโดยเฉลี่ยจะเห็นได้ว่าการสร้างเรือนนิยมยกได้สูงโดยประมาณเท่ากับ 2.20-2.30 เมตร ในขณะที่ความสูงของช่วงตัวเรือนจะประมาณเท่ากับ 3.00-3.10 เมตร และส่วนสูงของโครงหลังคาประมาณ 1.60-1.80 เมตร ดังนั้นด้วยค่าเฉลี่ยดังกล่าวหากนำมาเทียบเป็นสัดส่วนในเชิงอัตราส่วนแล้วก็จะพบว่าอยู่ในอัตราส่วนโดยประมาณ

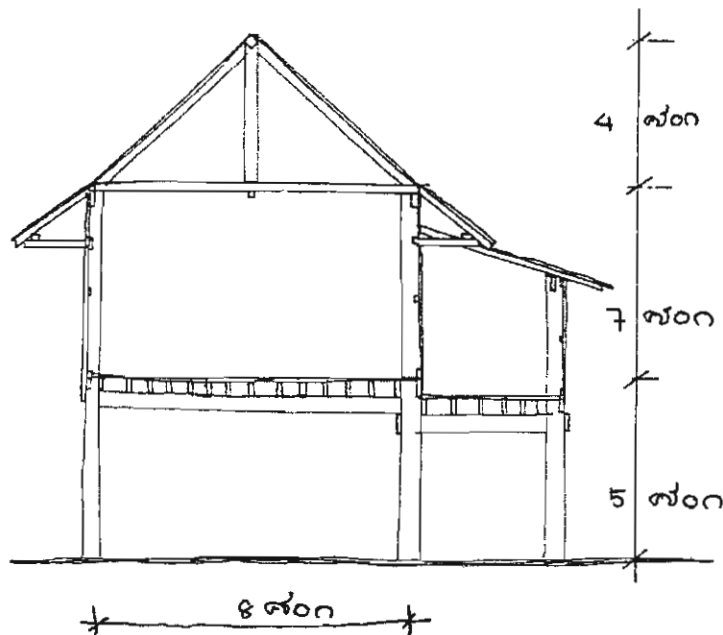
ช่วงล่างเรือน : ช่วงตัวเรือน : ช่วงหลังคา : ช่วงกว้างเรือน

2.25 : 3.00 : 1.75 : 3.50

หรือ = 5 : 7 : 4 : 8

(ลายเส้น 5.64)

จะเห็นได้ว่าหากมองย้อนไปถือเอาคติเดิมของชาวไทเขินที่เมืองเชียงตุง ซึ่งยังกล่าวถึงการยึดหลักในการสร้างเรือนด้วยถือเอาเลข “6” ที่เชื่อกันว่าเป็นเลขมงคล(ดังจะได้กล่าว ถึงในช่วงเนื้อหาที่เมืองเชียงตุง)มาใช้ในการปฐมนิเทศเป็นส่วนหนึ่งของเรือนแล้ว ก็นับได้ว่าเรือนไทเขินที่เชียงใหม่นี้ห่างไกลไปจากแบบแผนและความเชื่อในวิถีเดิมของตนสิ้นแล้ว เมื่อเทียบสัดส่วนของแต่ละส่วนระหว่างกันใน 2 พื้นที่โดยแทบจะไม่เห็นหรือคงเค้าของความสำคัญของเลข “6” อีกเลย

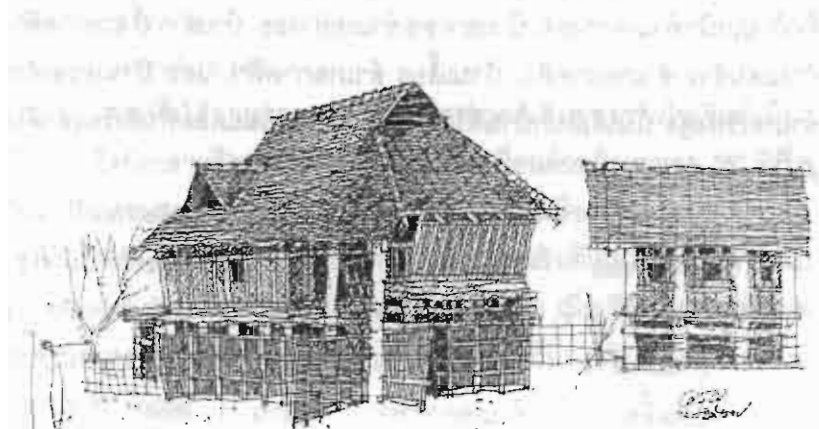
ลายเส้น 5.64 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนของอาคาร

กรณีศึกษา : เรือนไทเงินเมืองเชียงตุง

จากการสำรวจพื้นที่ที่ทำการศึกษารวม 6 หมู่บ้านใน 3 อำเภอ คือบ้านหม้า อำเภอยางลอ, บ้านยางลอ อำเภอยางลอ, บ้านล่าว อำเภอภาคฟ้า, บ้านเด่นช้าง อำเภอภาคฟ้า, บ้านเลี้ยว อำเภอภาคฟ้า, และ บ้านหนองอ้อ อำเภอเชียงตุง นั้นได้เลือกบ้านที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในแต่ละพื้นที่เรียงลำดับ ดังนี้

บ้านหม้า	อำเภอยางลอ	จำนวน 3 หลัง
บ้านยางลอ	อำเภอยางลอ	จำนวน 2 หลัง
บ้านล่าว	อำเภอภาคฟ้า	จำนวน 1 หลัง
บ้านเด่นช้าง	อำเภอภาคฟ้า	จำนวน 1 หลัง
บ้านเลี้ยว	อำเภอภาคฟ้า	จำนวน 1 หลัง
บ้านหนองอ้อ	อำเภอเชียงตุง	จำนวน 2 หลัง

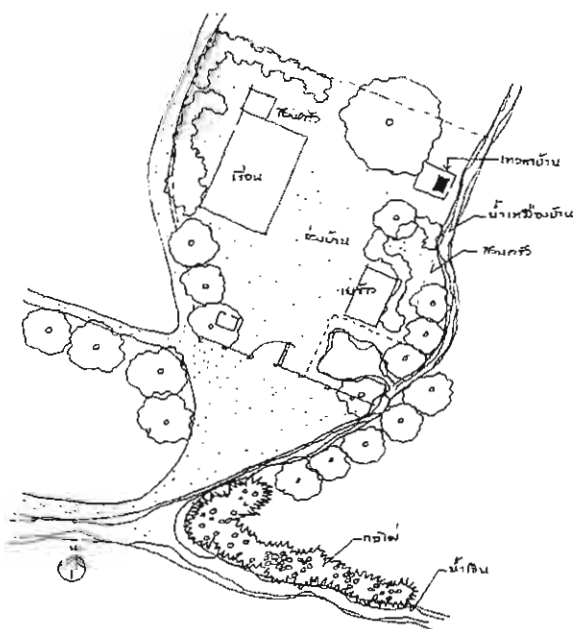
เรือนหลังที่ 1 เจ้าของเรือน นางแดง บ้านเลขที่ 15 บ้านหม้อ อำเภอฝาง
จังหวัดเชียงใหม่ อายุเรือนประมาณ 100 ปี

ลายเส้น 5.65 แสดงลักษณะเรือนโดยรวม

ผังบริเวณ

เรือนหลังนี้ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่โล่งของบ้าน ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางพอประมาณ (รูป 5.110) ด้านหน้าของบ้านหันไปทางทิศใต้ มีถนนเชื่อมต่อไปทางด้านทิศตะวันตกส่วนทางด้านขวาซึ่งเป็นทิศตะวันออกนั้นล้อมรอบไปตามลำน้ำเหมืองที่แยกจากแม่น้ำเขิน (ลายเส้น 5.66) ตัวเรือนวางค่อนมาทางด้านทิศตะวันตก มีสวนครัวปลูกล้อมด้านหลังเรือน ที่มุมบ้านทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมี "หอเทวดา" หรือ "ศาลผีปู่ย่า" ตั้งอยู่ ถัดขึ้นมาเป็นแนว "สวนครัว" อีกแปลงด้านหน้า ทั้งยังเป็นที่ตั้งของ "เยข้าว" อีกด้วย

ลายเส้น 5.66 ผังบริเวณบ้านของ นางแดง

รูป 5.110 พื้นที่โล่งโดยรอบของเรือน มองจาก
ด้านหลัง

รูป 5.111 "ต้อมอาบน้ำ" ตรงมุมบ้านกับสวนชักร้าง

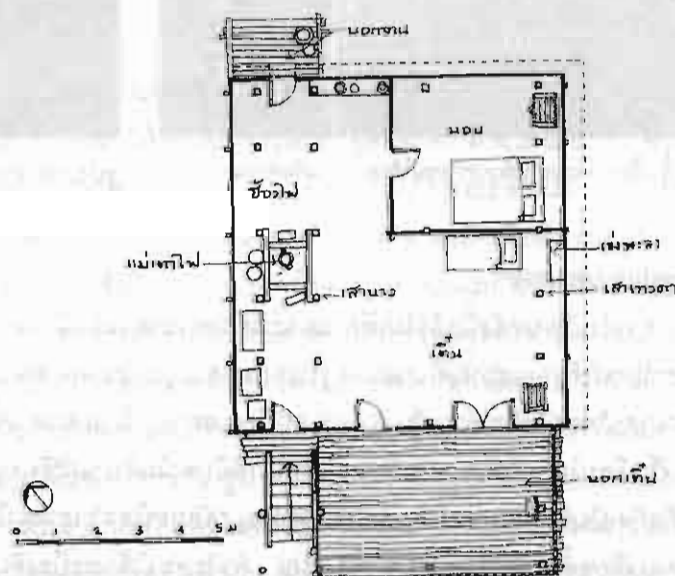
รูป 5.112 รูปลักษณะของ "เยข้าว"

แผนผังอาคาร

แบบแผนของผังเรือนหลังนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นแบบอย่างดั้งเดิมของเรือนไทเขินได้เลย โดยสังเกตได้จากรูปแบบการวางผัง องค์ประกอบ วัสดุและโครงสร้าง ตลอดจนการกำหนดตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยต่างๆ (ลายเส้น 5.67) อาทิ รูปลักษณะของผังเรือนที่ทำเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าแบบเรียบๆ ไม่มีการยื่นผังพื้นเข้าออกเหมือนอย่างหลังอื่นๆ กว้างประมาณ 8.00 เมตร ยาวประมาณ 9.00 เมตร ด้านหน้าทำเป็นส่วน "นอกเดิน" 2 ห้องเสากว้างยาวประมาณ 6 x 3.5 เมตร แล้วตีซี่ไม้เว้นห่างพอประมาณเพื่อให้เกิดความโล่งเปิดล้อมพื้นที่ส่วนนี้โดยรอบ (รูป 5.113) ถัดจาก "นอกเดิน" มาด้านซ้ายมีบันไดซึ่งซ่อนอยู่ใต้ชายคาว่างแนบขนาดขึ้นไป เรือนหลังนี้มีประตูทางเข้าอยู่ 3 ช่อง อยู่กึ่งกลางเสาสองละซุดซุดใหญ่สุดที่ทำเป็น 2 บานนั้น อยู่บริเวณช่วงเสาด้านในสุดของ "นอกเดิน"

รูป 5.113 พื้นที่โล่งของสวน "นอกเดิน" ซึ่งถูกตีปิดล้อมด้วยซี่ไม้

ลายเส้น 5.67 แผนผังเรือน

ภายในตัวเรือนทำพื้นเรียบเสมอลดตลอดไม่มีการยกระดับใดๆ ทุกส่วนเปิดโล่งถึงกันยกเว้นเฉพาะส่วนของ “ห้องนอน” เท่านั้นที่ทำผนังปิดล้อมมิดชิด การไม่กั้นห้องในส่วนต่างๆ ทำให้ภายในเรือนซึ่งมีความกว้างเรือนขนาด 8 เมตร กับความยาวเรือนประมาณ 9 เมตร ผนวกกับความสูงของจั่วหลังคาเรือน รู้สึกได้ถึงความโล่ง โอ่โถงและกว้างขวางมาก ในขณะที่พื้นที่ใช้สอยนั้นมีเพียง “เต็น” ที่อยู่ถัดจากประตูเข้าไป ก่อนจะเป็นพื้นที่สำคัญคือที่วาง “แข่งพะลา” หรือ “หิ้งพระ” ไว้ระหว่าง “เสาเทวดา” กับผนัง “ห้องนอน” บนผนังทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ได้ “แข่งพะลา” มีที่นอนปูไว้สำหรับ “ผีบรรพบุรุษ” ผังตรงกันข้ามกับพื้นที่ส่วนนี้ของอีกฟากหนึ่งเป็นส่วนของ “ฮ้องไฟ” ที่มีชุด “แม่เตาไฟ” (รูป 5.114-115) สำหรับการประกอบอาหารและผิงไฟในเวลากลางคืนยามหนาวหนาววางอยู่ระหว่างกึ่งกลางของช่วงเสา เหนือ “แม่เตาไฟ” ขึ้นไปเปิดหลังคาให้โล่งแล้วทำเป็นจั่วขนาดเล็กไว้บนหลังคาใหญ่สำหรับระบายกลิ่นควันจาก “แม่เตาไฟ” นี้

สำหรับ “ห้องนอน” นั้น ทำประตูทางเข้าออกจากด้าน “ฮ้องไฟ” นี้เพื่อความสะดวกในการลุกจากที่นอนยามเช้ามีดมาเข้าครัวปรุงอาหาร ส่วนปลายสุดของผนังตอนท้ายเรือนทำช่องเปิดเป็นประตูอีกชุดหนึ่งสำหรับออกไปยัง “นอกจวน” (นอกชาน) ซึ่งเป็นพื้นที่ซักล้าง (รูป 5.116)

รูป 5.115 “ฮ้องไฟ” ซึ่งอยู่กลางเรือน

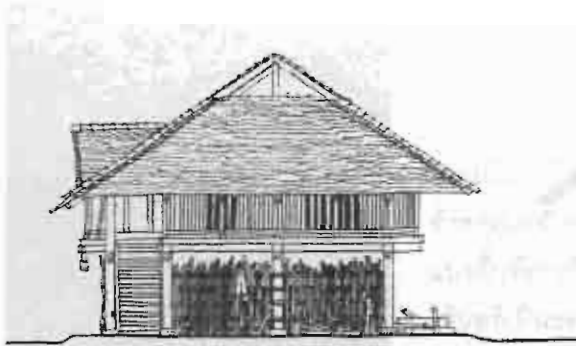
รูป 5.114 พื้นที่โล่งว่างภายในกับประโยชน์ใช้สอยที่รวมกันทั้งหมด

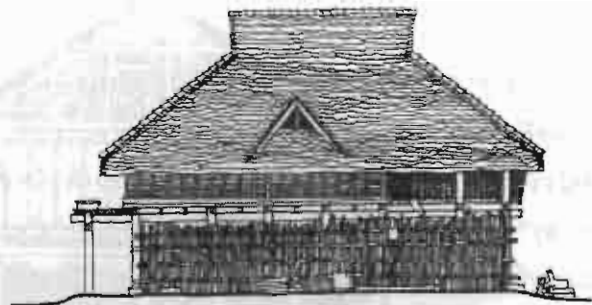
รูป 5.116 ด้านหลังมี “ประตู” ออกไปยังส่วน “นอกจวน”

ลักษณะรูปแบบอาคาร

สำหรับเรือนหลังนี้แล้วไม่เพียงแต่จะมีลักษณะของแผนผังและการจัดวางประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นที่น่าสนใจ รูปแบบอาคาร รูปทรง ตลอดจนวัสดุก็มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง (ลายเส้น 5.68, 5.69) โดยเฉพาะรูปแบบอาคารนั้นมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุน เสาเรือนทุกต้นไม่ได้ปักลงในดิน แต่เทินอยู่บนก้อนเล้าที่สกัดเป็นหินก้อนกลมแบนหลังคาใช้แบบ “จั่วมะนิลา” ขนาดสูงใหญ่ชุดเดียวคลุมเรือนทั้งหลังไว้ (รูป 5.117, 5.118) ตัววัสดุมุ่งใช้กระเบื้องดินเผาไม่เคลือบแบบปั้นเกล็ดปลายตัดตรง โดยลักษณะรูปทรงอันโดดเด่นอยู่ตรงที่ตัวเรือนนั้น นอกจากจะมี “ช่วงเรือน” ค่อนข้างเตี้ยแล้ว ยังกลับทำ “ฝาเรือน” ให้ผายออกอีกด้วย

ลายเส้น 5.68 รูปด้านหน้าเรือน

ลายเส้น 5.69 รูปด้านข้างเรือน

รูป 5.117 ลักษณะและขนาดของเรือน

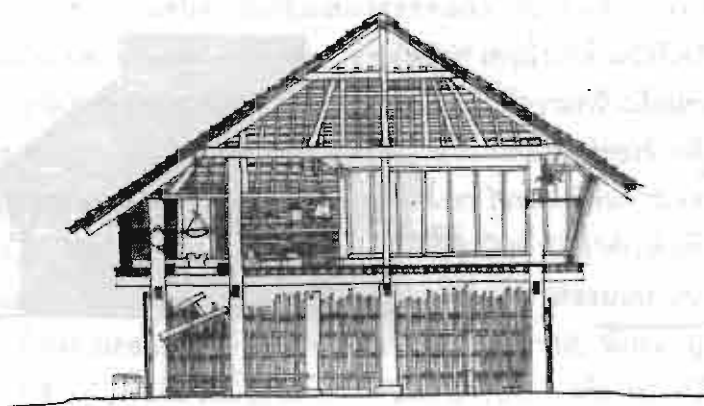
รูป 5.118 หลังคาเรือนแบบ "จั่วมะนิลา" หรือจั่วบ้านหยา ที่คลุมพื้นที่เรือน

รูป 5.119 "จั่ว" เล็กๆ เหนือส่วนครัวไฟสำหรับ ระบายกลิ่นควัน

ดังนั้นเมื่อตัวเรือนถูกคลุมทับด้วยผืนหลังคาขนาดใหญ่ทรงจั่วบ้านหยา (ทรงมะนิลา) ก็ยิ่งทำให้ส่วนของผนังเรือนดูสั้นมาก (ลายเส้น 5.70) จนเมื่อมองจากภายนอกรูปทรงของเรือนแล้วจะดูมีลักษณะที่หนัก กด และทึบตัน โดยเฉพาะเมื่อส่วนของจั่วนั้นถูกทำให้มีขนาดเล็กเพื่อต้องการเปิดโล่งตอนบนสุดสำหรับใช้เป็นที่ยระบายอากาศจากภายในและเป็นช่องแสงอีกจุดหนึ่ง

อย่างไรก็ดีจุดเด่นพิเศษอีกประการหนึ่งของฝาเรือนนอกเหนือจากการทำให้ "ผายออก" แล้ว ยังใช้ฝาแบบชนิด "ฝาขัดแตะ" ที่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นแผงขึ้นประกอบทั้งหลังอีกด้วย เช่นเดียวกับพื้นเรือนที่ไม่ได้ใช้พื้นไม้จริง แต่ยังใช้แบบ "พื้นฟาก" เช่นกัน (รูป 5.120, 5.121) ซึ่งแบบอย่างของวัสดุทั้ง 2 ชนิดนี้แทบจะไม่มีปรากฏให้เห็นในหลังอื่นๆ อีกเลย แบบอย่างดังกล่าวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะของวิธีการสร้างเรือนแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี สอดรับกับอายุเรือนที่ยืนยาวมานานเกือบ 100 ปี จนอาจจะกล่าวได้ว่าเรือนหลังนี้น่าจะเป็นตัวอย่างของแบบแผนเรือนไทเขินที่ถูกต้องตามแบบอย่างลักษณะดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี

ลายเส้น 5.70 รูปตัดเรือนตามขวาง

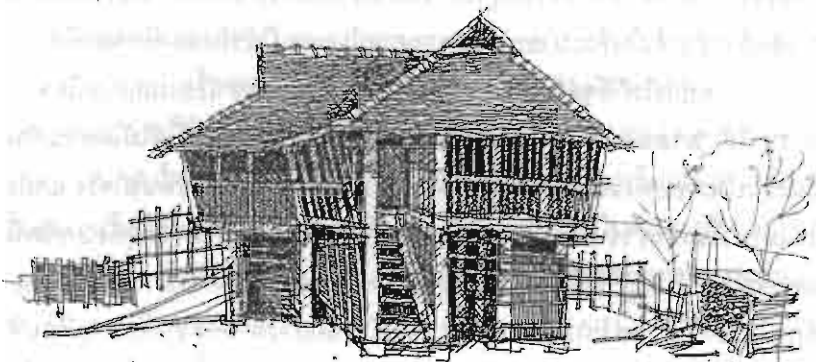

รูป 5.120 ส่วนของใต้ถุนเรือนกับการปิดล้อมด้วยฝาขัดแตะโปร่งๆ

รูป 5.121 ลักษณะของโครงสร้างส่วนพื้นเรือน ซึ่งยังคงเป็นแบบผสมระหว่างระบบ "เครื่องผูก" กับ "ไม้จริง"

เรือนหลังที่ 2 เจ้าของเรือน นายหนานยี และ นางแปง บ้านเลขที่ 25 บ้านหม้อ
อำเภอฝาง จ. เชียงตุง อายุเรือนประมาณ 30 ปี

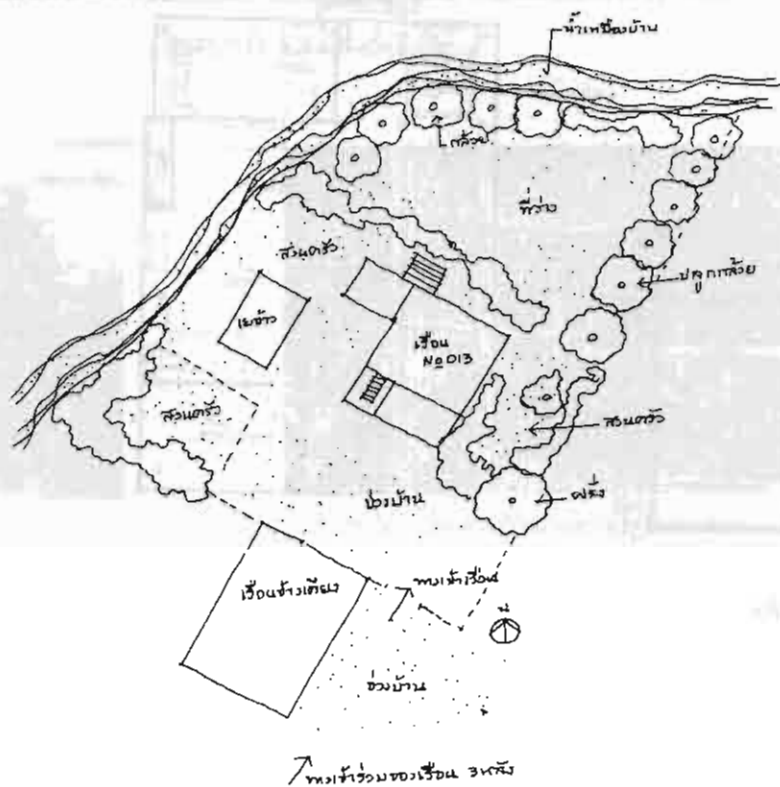
ลายเส้น 5.71 แสดงลักษณะของเรือนโดยรวม

รูป 5.122 พืชสวนครัว บริเวณพื้นที่ส่วนหลัง
ของบ้าน

ผังบริเวณ

ผังของบ้านประกอบด้วยตัวเรือนซึ่งตั้งอยู่ประมาณ ๓ กึ่งกลางของพื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ด้านหน้าจากทางเข้าเป็น “ชั้วง” หรือ “สวนโล่ง” มีการปลูกพืชสวนครัวเป็นส่วนๆ แยกไปตามกลุ่มชนิดของพืชพันธุ์ ทั้งทางมุมซ้ายมือด้านหน้า ด้านหลัง (รูป 5.122) และด้านข้างเรือนด้านขวา โดยแบ่งพื้นที่อีกเกือบครึ่งหนึ่งไว้ปลูกเป็นดงกล้วย บ้านหลังนี้ไม่มี “บ่อน้ำ” เพราะใช้บ่อที่เป็นของสวนกลาง อีกทั้งยังมีลำน้ำเหมืองไหลขนานทางด้านข้างก่อนวกไปด้านหลังของเขตบ้าน ทำให้การใช้น้ำเป็นไปค่อนข้างสะดวกสบาย (ลายเส้น 5.72)

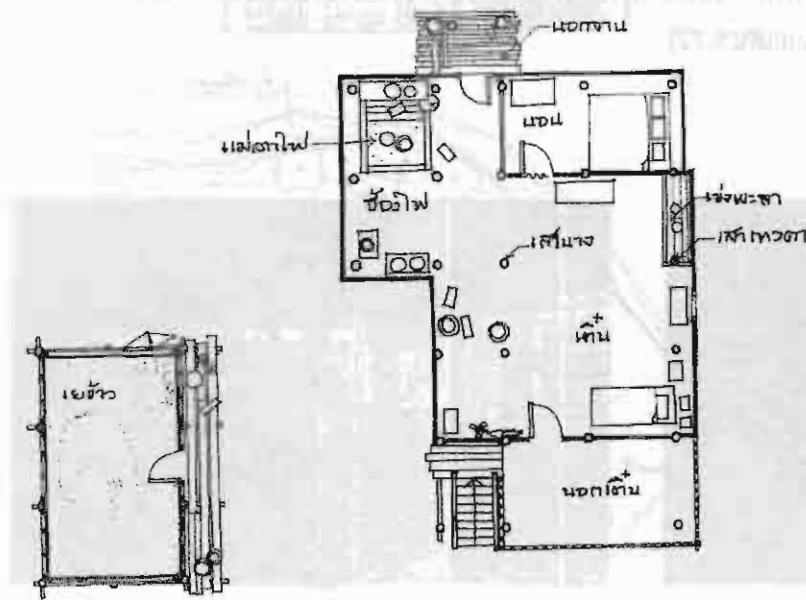

ลายเส้น 5.72 ผังบริเวณบ้านของนายหนานยี่

แผนผังอาคาร (ลายเส้น 5.73)

แผนผังเรือนประธานประกอบด้วยส่วนสำคัญต่างๆ เริ่มจากมี “บันได” ขึ้นตรงทางด้านหน้าก่อนจะเป็นส่วนของ “ชาน” หรือที่เรียกกัน ณ ที่นี้ว่า “นอกเต็น” ซึ่งปิดล้อมเป็นแผงฝาตีโปร่งไขว้กันเป็นรูปข้าวหลามตัด ถัดจาก “นอกเต็น” เข้าไปเป็นส่วนภายในของเรือนที่ทำฝาที่รอบ มีประตูทางเข้ากลางเรือน ทางขวาของ “เต็น” เป็นที่นอนของพ่อ ถัดไปเป็นที่ตั้งของ “เข่งพะลา” ซึ่งแขวนอยู่บนฝาเรือนระหว่าง “เสาเทวดา” กับ “ห้องนอน” ที่ตีฝักันรอบอย่างมิดชิด (รูป 5.123) ฝาเรือนหลังนี้มีลักษณะพิเศษเช่นกัน คือทำเป็นฝา

“ผายออก” (รูป 5.124) เช่นเดียวกับเรือนศึกษาหลังที่ 1 นอกจากนั้นพื้นที่ส่วนท้ายเรือนนับแต่ช่วงฝั่งตรงข้ามกับเชิงพะลา ผังพื้นยังถูกยื่นออกไปเพื่อทำเป็นส่วนครัว โดยตั้ง “แม่เตาไฟ” อยู่ทางปลายสุด มีประตูอีก 1 บานสำหรับเปิดออกไปยัง “ชานซักล้าง” ขนาดเล็กแบบโถ่งไม่มีหลังคาคลุมด้านนอก (รูป 5.125) สำหรับได้ถุนเรือนใช้ประโยชน์ของที่ว่างน่านับประการ ตั้งแต่กันเป็นคอกเลี้ยงสุกร ไก่ เป็นที่เก็บวัสดุอุปกรณ์ในการทำนา จัปปามีแคร่ไม้ นั่งเล่นพักผ่อนหรือนอน ฯลฯ

ลายเส้น 5.73 แผนผังเรือน

รูป 5.124 “ฮ้องไฟ” ส่วนที่ต่อยื่นจากท้ายเรือน

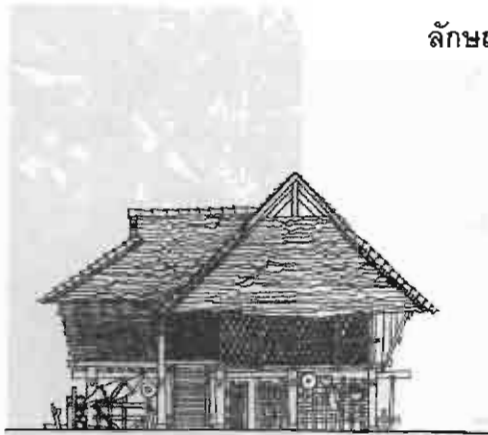

รูป 5.123 “เสาเทวดา” ของเรือน

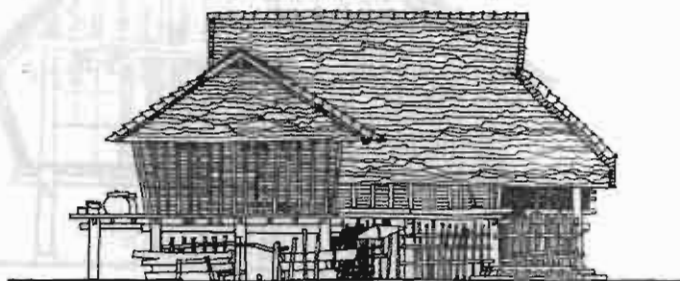

รูป 5.125 ประตูทางออกไปยัง “นอกลาน”

ลักษณะรูปแบบอาคาร (ลายเส้น 5.74, 5.75)

ลายเส้น 5.74 รูปด้านหน้าเรือน

ลายเส้น 5.75 รูปด้านข้างเรือน

รูป 5.126 ลักษณะของรูปทรงเรือนทางด้านหน้า

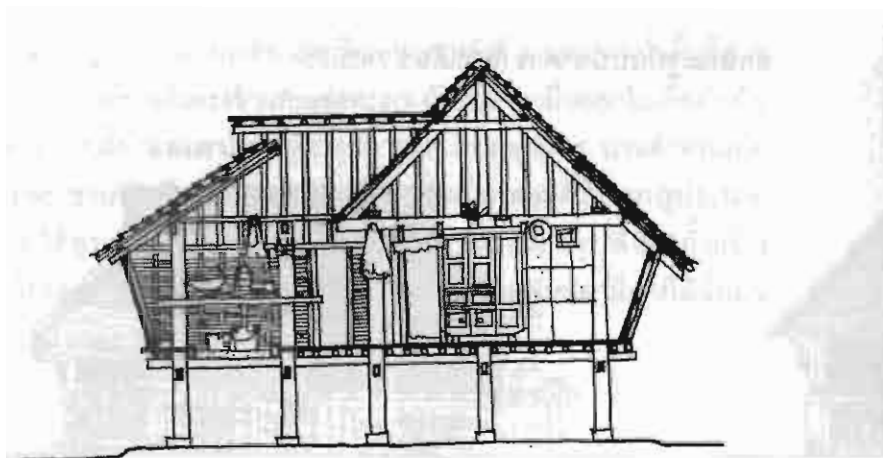

รูป 5.128 ใต้ถุนเรือนส่วนที่กั้นเป็นคอกสำหรับเลี้ยงสัตว์

รูป 5.127 ลักษณะเรือนทางด้านข้าง

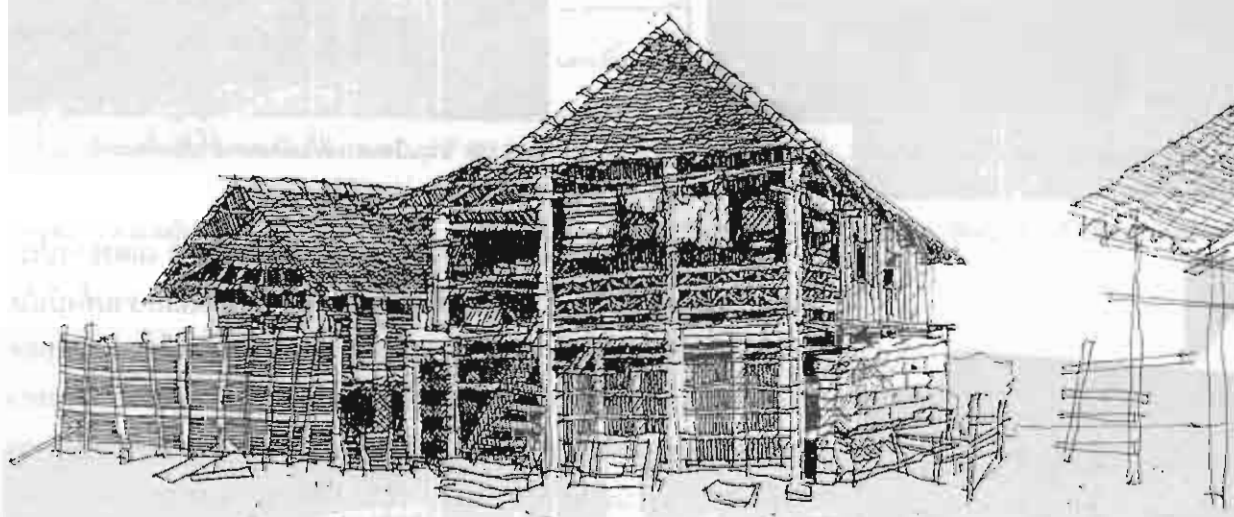
ทำเป็นแบบเรือนเดี่ยว 4 ห้องเสา กว้างประมาณ 5 เมตรยาวประมาณ 7.50 เมตร โดยต่อเป็น “นอกเดิน” 1 ห้อง พื้นที่เรือนทั้งหมดรวมทั้งบันไดทางขึ้น คลุมด้วยหลังคา “ทรงจั่วมะนิลา” ขนาดใหญ่ชุดเดียว ยาวตลอดความยาวเรือนทั้งหลัง (รูป 5.126, 5.127) พื้นเรือนปูด้วยไม้จริง ทว่าส่วนของ “ครัว” ที่ยื่นออกตรงส่วนด้านข้างของท้ายเรือนนั้นพื้นครัวปูด้วยฟาก หลังคาทำเป็นจั่วทรงมะนิลาอีกชุดหนึ่งแต่ทำขนาดเล็กกว่า ต่อชนเข้ากับหลังคาประธานด้านข้าง ทำให้รูปทรงของหลังคาทั้งชุดแม้มีลักษณะเป็นแบบรูป “หักศอก” แต่ก็มีารลดหลั่นของระนาบสันหลังคาที่เสมือนบ่งบอกลำดับความสำคัญของตัวเรือนได้เป็นอย่างดี และเช่นเดียวกับเรือนหลังอื่นๆ ที่รูปทรงอาคารทำเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง แต่มีช่วงเรือนสั้นทำให้เมื่อยกหลังคาที่สูงชันลงมามีคลุม ภาพลักษณะที่ปรากฏจึงดูหนักแน่น โดยเฉพาะเมื่อต้องตั้งปีกชายคาลงมาคลุมต่ำตลอดแนวพื้นที่ตรงส่วน “บันได” ด้วยแล้ว ผนังด้านนี้แทบจะมองไม่เห็น และก็เป็นเรือนอีกหลังหนึ่งที่ทำฝาเรือนแบบ “ฝายออก” อีกทั้งใช้วัสดุเป็นไม้ไผ่สานแบบ “ขัดแตะ” ประกอบล้อมโดยรอบ (ลายเส้น 5.76, รูป 5.129) ยกเว้นผนังทางเข้าตัวเรือนทางด้านหน้าและส่วนที่กั้นเป็น “ห้องนอน” ที่ติดด้วยไม้จริง ทั้งนี้ก็เพื่อความปลอดภัยและเพื่อความเป็นส่วนตัว

ลายเส้น 5.76 รูปตัดเรือนตามขวาง

รูป 5.129 ส่วนของหน้าจั่ว ซึ่งเปิด
โล่งสำหรับระบายอากาศ

เรือนหลังที่ 3 เรือนของ นางดำ บ้านเลขที่ 14 บ้านเหม้า อำเภอฝาง
จังหวัดเชียงใหม่ อายุเรือนประมาณ 12 ปี

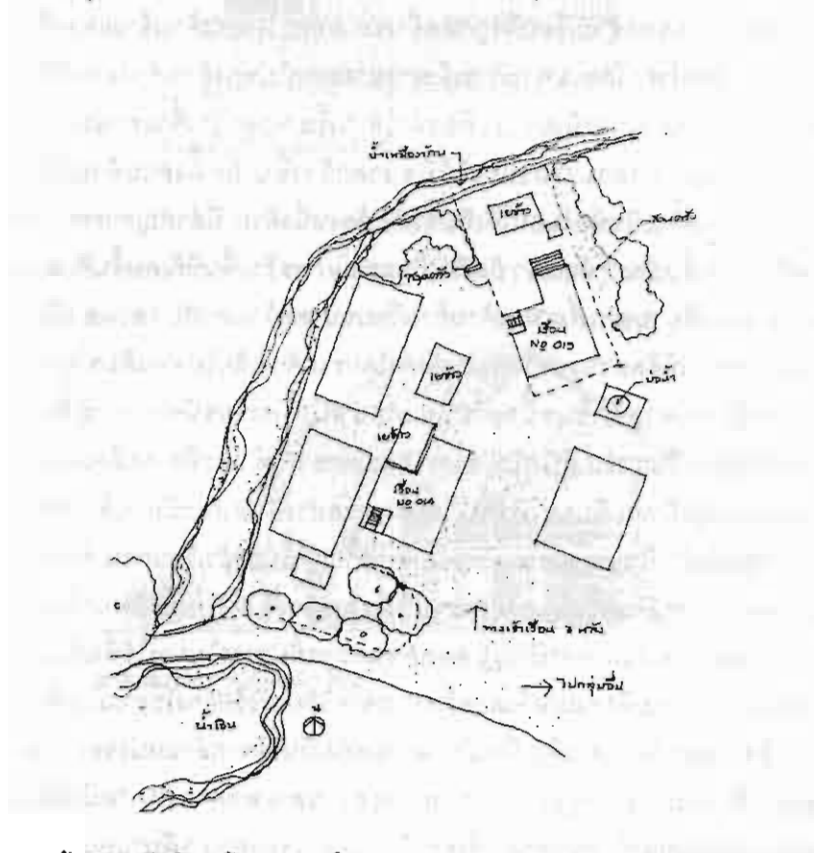

ลายเส้น 5.77 แสดงลักษณะของเรือนโดยรวม

ผังบริเวณ

พื้นที่ตั้งของบ้านมีขนาดค่อนข้างใหญ่ ประกอบด้วยหลายครัวเรือน
ในลักษณะกลุ่มก้อนที่เป็นเครือญาติกัน ด้านหน้าติดถนนทางเดินเท้าภายใน
หมู่บ้าน ส่วนด้านข้างทางทิศตะวันตกมีลำน้ำเหมือนไหลวนาบ (ลายเส้น 5.78)
เรือนอาศัยแต่ละหลังไม่มีการกันขอบเขตแบ่งกันอย่างชัดเจน เรือนหลังที่ทำ
การศึกษาดังอยู่ในตำแหน่งด้านในสุดของเขตบ้าน คงเนื่องด้วยเพราะเป็นเรือน
ที่ปลูกหลังสุด อีกทั้งมีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ปลูกสร้างทำให้ตัวเรือนต้องหัน

ในทิศที่ต่างจากหลังอื่นๆ โดยวางเยื้องหันหน้าเรือนมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ มี “เขี้ยว” ของครอบครัวอยู่ทางด้านข้างเรือน (รูป 5.130) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีสวนครัวยาวตลอดแนวเรือนทางด้านหลังกลุ่มเรือนทั้งหมดอาศัย “ช่วง” ขนาดไม่กว้างมากนักเป็นตัวกระจายและเชื่อมต่อระหว่างกัน ตรง “ช่วง” นี้เองที่ขุดเป็น “บ่อน้ำ” ขึ้นสำหรับไว้ใช้ในระหว่างกลุ่มของตน

ลายเส้น 5.78 ผังบริเวณบ้านของนางดำ

รูป 5.130 ลักษณะของเรือนและผังบริเวณ